

НАЦІОНАЛЬНЕ
АГЕНТСТВО
ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

ДОПОВІДЬ ПРО ЯКІСТЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ, ЇЇ ВІДПОВІДНІСТЬ ЗАВДАННЯМ СТАЛОГО ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА У 2022 РОЦІ

Київ
2023

УДК 378(477)
3-42

Авторський колектив доповіді: *А. Бутенко, О. Єременко, О. Земка, О. Осіюк, Т. Сабалош, Н. Стукало, В. Терещук, А. Цятковська, Л. Шипілов, О. Хищенко.*

Доповідь про якість вищої освіти в Україні, її відповідність зав-
3-42 данням сталого інноваційного розвитку суспільства у 2022 році /
за ред. А. Бутенка, О. Єременко, Н. Стукало. Київ : Національне
агентство із забезпечення якості вищої освіти, 2023. 59 с.
ISBN 978-966-991-010-3 **УДК 378(477)**

Проблеми та перспективи у сфері забезпечення якості вищої освіти, її відповідності цілям сталого розвитку	4
■ 1. ВИЩА ОСВІТА ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ	10
1.1. Інформація про національну систему вищої освіти в Україні. Кількісні показники розвитку системи вищої освіти в Україні	10
1.1.1. Заклади вищої освіти	10
1.1.2. Наукові установи	11
1.1.3. Заклади фахової передвищої освіти	12
1.2. Здобувачі вищої освіти.....	13
1.2.1. Загальні показники	13
1.2.2. Здобувачі за рівнями вищої освіти	14
1.2.3. Здобувачі за спеціальностями	16
1.2.4. Здобувачі за закладами вищої освіти.....	22
1.2.5. Регіональний розподіл здобувачів	24
1.2.6. Вступна кампанія — 2022	25
1.3. Викладацький склад закладів освіти	26
1.4. Освітні програми	28
1.5. Переміщені заклади.....	30
■ 2. ЗАКОНОДАВЧІ ЗМІНИ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗА 2022 РОКУ ...	33
■ 3. ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОГО АГЕНТСТВА ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ ...	36
3.1. Історичний огляд діяльності Національного агентства	36
3.2. Співробітництво з іноземними агентствами забезпечення якості та консультації з міжнародними експертами	37
3.3. Акредитація освітніх програм як основна процедура зовнішнього забезпечення якості вищої освіти.	38
3.4. Рішення Національного агентства щодо акредитації освітніх програм	41
3.4.1. Рішення Національного агентства, прийняті відповідно до Постанови КМУ № 295 від 16 березня 2022 р.....	41
3.4.2. Рішення Національного агентства, прийняті за повною процедурою	42
■ 4. ПРОЦЕДУРИ ВНУТРІШНЬОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО АГЕНТСТВА	49
■ 5. ВІДПОВІДНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО АГЕНТСТВА СТАНДАРТАМ ТА РЕКОМЕНДАЦІЯМ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПРОСТОРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ (ESG-2015)	52
Стандарт ESG 2.1: Урахування внутрішнього забезпечення якості	52
Стандарт ESG 2.2: Розроблення методологій, що відповідають меті	52
Стандарт ESG 2.3: Процеси запровадження.....	53
Стандарт ESG 2.4: Незалежні (зовнішні) експерти	54
Стандарт ESG 2.5: Критерії для результатів	2
Стандарт ESG 2.6: Звітування	55
Стандарт ESG 2.7: Скарги та апеляції.....	55
Заключне слово	57

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ, ЇЇ ВІДПОВІДНОСТІ ЦІЛЯМ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Актуальним напрямом консолідації зусиль усіх учасників процесу забезпечення якості вищої освіти є реалізація положень Римського комюніке, підписаного у листопаді 2020 р. міністрами Європейського простору вищої освіти (ЄПВО), зокрема в частині формування провідної ролі університетів у досягненні Цілей сталого розвитку ООН. Національне агентство започаткувало дискусію між ключовими зацікавленими сторонами (стейкхолдерами) вищої освіти щодо врахування принципів сталого розвитку в процесі внутрішнього і зовнішнього забезпечення якості¹.

Проблеми та виклики, що долають усі учасники процесів забезпечення якості (органи центральної влади, роботодавці, Національне агентство, українські заклади вищої освіти, інші причетні) на шляху до вдосконалення та забезпечення системи якості, безпосередньо корелюють із нашими спільними завданнями й перспективами у сфері забезпечення якості вищої освіти.

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту», «якість вищої освіти — відповідність умов провадження освітньої діяльності та результатів навчання вимогам законодавства та стандартам вищої освіти, професійним та/або міжнародним стандартам (за наявності), а також потребам заінтересованих сторін і суспільства, що забезпечується шляхом здійснення процедур внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості» (ст. 1, ч. 1, п. 23). Отже, якість вищої освіти охоплює значний спектр процесів і явищ у сфері вищої освіти та корелює із повноваженнями Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, визначеними ст. 10 Закону України «Про вищу освіту».

2022 рік — рік повномасштабного вторгнення росії в Україну — став неймовірним випробуванням для системи вищої освіти України. Унаслідок цього пошкоджені або повністю зруйновані будівлі університетів, за кордон або в інші безпечніші місця всередині країни переїхали сотні тисяч викладачів і студентів; заклади вищої освіти, що опинилися в окупації або в зоні бойових дій, були релоковані, тому мали налагоджувати свою роботу на новому місці.

Напередодні широкомасштабного вторгнення на територію України окупаційної армії росії Кабінет Міністрів України (КМУ) схвалив Стратегію розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 рр. (Розпорядження КМУ від 23 лютого 2022 р. № 286-р). Стратегією ідентифіковано ключові проблеми, що стримують розвиток системи вищої освіти, та запропоновано шляхи їх подолання, визначені головні цілі на наступне десятиліття. Подальші події внесли суттєві корективи у всі сфери життя, зокрема й питання розвитку вищої освіти.

Зокрема, Стратегія визначає такі проблеми:

- недостатній рівень фінансування системи вищої освіти, неефективне управління та використання ресурсів, недостатній прояв соціальної відповідальності, незабезпечення рівноправності та автономності закладів вищої освіти повною мірою;
- брак відкритості закладів вищої освіти, спроможності продукувати корисну інтелектуальну продукцію, принципової протидії проявам корупції та академічної недоброчесності, безумовної підтримки чесного вступу та об'єктивного оцінювання результатів навчання;
- низький рівень доступності вищої освіти через недотримання європейських стандартів якості, стану інфраструктури та освітнього простору, базування освітнього процесу на наукових дослідженнях, забезпечення умов для вразливих категорій здобувачів;
- євроінтеграційні прагнення, які не завжди підкріплюються готовністю до гармонізації структур, наукової кооперації та запозичення кращої практики, створення умов для іноземців та підготовки українських студентів до відкритого світу;
- поширена імітація студентоцентризму, неконкурентні заробітна плата та умови праці працівників, брак управлінської підготовки керівного складу закладів вищої освіти, неусвідомлення місії лідерства у формуванні людського капіталу та згуртуванні суспільства, в освіті дорослих, що призводить до зниження привабливості закладів вищої освіти»².

¹ Stukalo, N., Lytvyn, M. 2021. Towards sustainable development through higher education quality assurance. *Education Sciences*, 2021, 11(11), 664. URL: <https://www.mdpi.com/2227-7102/11/11/664>

² URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text>

Усі означені проблеми не лише не втратили своєї актуальності, а й посилили її, зважаючи на нові, небувалі до цього виклики перед нашою державою.

Результати спільного опитування Державної служби забезпечення якості вищої освіти та Національного агентства «Система забезпечення якості фахової передвищої та вищої освіти в умовах воєнного стану»³ свідчать, зокрема, що український ринок освітніх послуг зазнав суттєвих змін, закладам освіти загалом вдалось подолати ряд проблем та впоратись із складними викликами, які постали від початку пандемії COVID-19. Заклади вищої освіти, маючи досвід роботи як онлайн (дистанційно), так і за змішаною системою (очно-дистанційно), змогли оперативнo відреагувати на виклики воєнного часу в контексті якісного забезпечення освітнього процесу з урахуванням безпекової ситуації у регіоні та потреб учасників освітнього процесу. Оцінюючи якість навчання/викладання у закладах освіти порівняно з періодом довоєнного стану, загалом респонденти зазначили, що якість освіти не змінилася. Варто зауважити, що 73,9 % респондентів (8870 учасників, із них 63,59 % здобувачів вищої освіти, 14,78 % науково-педагогічних працівників) вказали на відсутність змін системи якості в закладах освіти. Окремі учасники анкетного опитування наголосили на проблемах якості освіти. Зокрема, про суттєве погіршення системи якості освіти зазначили 13,11 % респондентів, у тому числі 56,29 % здобувачів вищої освіти, 22,3 % науково-педагогічних працівників. Разом із тим результати опитування підтверджують загальний негативний вплив безпекової ситуації в регіонах на якість освіти, зокрема у закладах Миколаївської, Харківської та Запорізької областей.

Опитування в межах проєкту «Університети в облозі: виклики для української системи вищої освіти після повномасштабного вторгнення росії в Україну», що реалізується Школою політичної аналітики НАУКМА у партнерстві з Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти за підтримки Фонду Фрідріха Науманна за Свободу⁴, дає іншу відповідь на питання, чи змінилася якість надання освітніх послуг в межах освітньої програми після початку повномасштабної війни. Більшість респондентів, 47,45 %, вважають, що вона не змінилася; 38,27 % оцінили її як таку, що трохи погіршилася, 10,39 % — суттєво погіршилася, 3 % — як таку, що трохи покращилася, а на думку 0,8 % опитаних вона покращилася суттєво. Тобто, 48,5 % вважають, що якість освіти тією чи іншою мірою погіршилась, що фактично дорівнює відсотку респондентів, які не бачать змін у рівні якості освіти (47,45 %).

У надскладних умовах війни загалом успішними виявилися намагання закладів вищої освіти, Національного агентства, усіх зацікавлених сторін не лише не втратити напрацьоване, а й успішно виконати сплановане. Забезпечення якісної освіти неможливе без системної та ефективної взаємодії усіх учасників цього процесу. Виходячи з цього, констатуємо, що діяльність у сфері забезпечення якості вищої освіти відповідає низці цілей сталого розвитку ООН, пріоритетною з яких є Ціль 4. Забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх⁵.

Національне агентство, не зважаючи на воєнний стан, повною мірою виконує свої функції, а також посилює консультативну та комунікаційну роль. Забезпечення гнучкості й релевантності вимогам часу процедур зовнішнього забезпечення якості є одним із головних завдань Національного агентства в умовах воєнного стану.

Внутрішні системи забезпечення якості вищої освіти

Найбільш вразливим став первинний рівень процедур забезпечення якості освіти — удосконалення і розвиток системи забезпечення закладами вищої освіти якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (система внутрішнього забезпечення якості).

Нагальною проблемою, що на сьогодні потребує вирішення у сфері забезпечення якості вищої освіти, є те, що навчання в закладах вищої освіти є переважно віддаленим (синхронне та асинхронне). І це потребує інших підходів до викладання, вимірювання та з'ясування сформованості компетентностей та досягнення результатів навчання. Але на практиці підходи залишились незмінними.

³ URL: https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2022/10/Pochatok_2022-2023_navchalnogo_roku_IAD_VO_FPO_SQE.pdf

⁴ URL: <https://spa.ukma.edu.ua/wp-content/uploads/2023/01/Univertsytety-pid-chas-viyny-vid-zakladu-osvity-do-sotsialnoi-misii-doslidzhennia-SHPA.pdf>

⁵ URL: <https://ukraine.un.org/uk/sdgs>

Зокрема, визначається низка проблем, які ускладнюють реалізацію внутрішньої системи забезпечення якості в закладі вищої освіти:

1) науково-педагогічні працівники та здобувачі освіти віддають перевагу усталеним вимогам до освітнього процесу та контролю, натомість поточна ситуація в суспільстві та освіті потребує гнучкості;

2) організаційно-інформаційна відірваність здобувача освіти та викладача від інституції ускладнює моніторинг якості;

3) назріла необхідність принципово іншої підготовки науково-педагогічних кадрів для такої роботи, що потребує особливої уваги до педагогічної складової освітніх програм та осучаснення змісту підготовки за галуззю 01 Освіта/Педагогіка (Ціль 4.с До 2030 р. значно збільшити кількість кваліфікованих вчителів⁶ /.../);

4) під загрозою опинився стан здоров'я (фізичний й психічний) викладачів і студентів, що безпосередньо викликано як безпековим, так й іншими зовнішніми чинниками реалізації освітнього процесу (Ціль 3. Забезпечення здорового способу життя та добробуту людей будь-якого віку⁷);

5) у адміністрації закладу вищої освіти пріоритетом стали питання, які потребують негайного реагування, наприклад, безпека, власне існування закладу вищої освіти, допомога тим, хто опинився в надзвичайній ситуації тощо, натомість проблеми забезпечення якості певною мірою відсунулися на периферію їхньої уваги;

6) різна вага та попит на спеціальності на ринку праці, на відміну від довоєнного періоду, втрата зацікавленості до колись популярних професій, ще більший дефіцит унікальних фахівців, на підготовку яких потрібні час і ресурс. Таким чином, під загрозою реалізація Цілі 8. Сприяння безперервному, всеохопному і сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх⁸);

7) недостатня пов'язаність науки та навчання під час війни стала критичною, оскільки подекуди обладнання було втрачене, доступ до лабораторно-дослідних ресурсів ускладнився;

8) застарілість та недосконалість навчально-методичного забезпечення;

9) відсутність гарантованих електроенергії та зв'язку, інших складових, необхідних для якісної реалізації освітнього процесу (Ціль 7. Забезпечення доступу всіх людей до прийнятних за ціною, надійних, сталих і сучасних джерел енергії⁹).

Не втратили актуальності власні проблеми закладів вищої освіти щодо забезпечення якості освіти, що носять переважно організаційний та ціннісний аспекти.

1. Закритість інформаційної політики переважної більшості університетів та інших закладів вищої освіти як інституцій, унаслідок чого контакти між суб'єктами освітньої діяльності є досить формальними. Поширення кращих освітніх практик носить характер буквального перенесення без належного аналізу.

2. Відсутність розуміння можливостей використання автономії у розбудові системи якості, натомість усе ще існують очікування унормування процесів органами держави.

3. Несистемність роботи щодо формування реального кадрового резерву у сфері забезпечення якості при можливості активніше залучати до цих процесів експертів Національного агентства та членів галузевих експертних рад.

4. Недостатня вмотивованість науково-педагогічних працівників вдосконалюватися у сфері забезпечення якості.

Загалом вирішення наведених вище проблем можливе завдяки ефективному використанню управлінської автономії закладу вищої освіти та вдосконалення (за наявності) або ж становлення (при відсутності) системи забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти. Такі процеси передбачають здійснення закладами вищої освіти низки процедур і заходів, що у свою чергу потребує як систематизації внутрішніх процесів, так і виконання Національним агентством функцій консультативного оцінювання. Зокрема, йдеться про навчальні вебінари та семінари, індивідуальні консультації, навчання експертів, які б могли долучатися до покращення роботи у своїх закладах вищої освіти тощо.

⁶ URL: <https://ukraine.un.org/uk/sdgs>

⁷ Там само.

⁸ Там само.

⁹ Там само.

Передусім на часі чітко визначення закладами вищої освіти принципів та процедур забезпечення якості вищої освіти у локальній нормативній документації, що розроблена переважною більшістю інституцій. Разом із тим згадані процедури носять загальний характер, зчаста непридатний до практичного застосування, тобто не всі внутрішні регуляторні документи справді стають основою реальної діяльності. Так, на сьогодні в закладах вищої освіти активно впорядковується здійснення моніторингу та періодичний перегляд освітніх програм, однак ці процедури ще потребують кореляції з набутим досвідом та унормування. Зокрема, спостерігається автоматичне перенесення досвіду інших університетів, розбіжності реальних практик та локальної нормативної бази, формальність підходів.

Не менш інтенсивно запроваджуються практики щорічного оцінювання здобувачів вищої освіти, рейтингування науково-педагогічних і педагогічних працівників закладу вищої освіти та регулярне оприлюднення результатів таких оцінювань, оскільки це є вимогою законодавства. Проте тут постає питання про «опитування задля опитування», коли після проведення рейтингування не зроблено висновки та не запроваджено зміни щодо якості освіти.

За результатами моніторингу Державної служби забезпечення якості вищої освіти й Національного агентства «Система забезпечення якості фахової передвищої та вищої освіти в умовах воєнного стану»¹⁰ щодо питання проведення в закладах освіти опитування в контексті забезпечення якості навчання/викладання більшість респондентів (65,53 % учасників, у тому числі 58,19 % здобувачів вищої освіти, 20,76 % науково-педагогічних працівників) зазначили наявність проведення таких опитувань. Студенти та викладачі закладів освіти (23, 1%) зауважили про формальний підхід щодо проведення зазначених опитувань стейкхолдерів. 11,36 % респондентів зазначили, що опитування щодо забезпечення якості навчання/викладання взагалі не проводилися, що свідчить про невідповідність систем забезпечення якості таких закладів вищої освіти не лише якісним, а й формальним вимогам.

Одним із результатів таких опитувань, зокрема щодо викладачів, могло б стати оновлення підходів до забезпечення підвищення кваліфікації педагогічних, наукових і науково-педагогічних працівників, зокрема в аспекті оновлення викладацьких технологій, залучення навчально-методичних та матеріальних ресурсів для організації освітнього процесу, специфічних для кожної освітньої програми.

Уже не є новим для українських закладів вищої освіти використання інформаційних систем для ефективного супроводу освітнього процесу, однак не всі вони достатньо активно використовуються. Непереконливо виглядають офіційні ресурси деяких університетів із точки зору забезпечення публічності інформації про освітні програми, ступені вищої освіти та кваліфікації, вони зчаста містять застарілу інформацію, функціонально незручні та не структуровані.

Щодо дотримання академічної доброчесності працівниками закладів вищої освіти та здобувачами вищої освіти, у тому числі створення й функціонування ефективної системи запобігання та виявлення академічного плагіату (Ціль 16. Сприяння розбудові миролюбного і всеохопного суспільства задля сталого розвитку, забезпечення всім доступу до правосуддя і створення ефективних, підзвітних та інклюзивних інституцій на всіх рівнях¹¹), то на сьогодні активізація закладів вищої освіти носить переважно демонстративний характер та не стосується глибинних світоглядних змін.

Вирішення цих та інших актуальних завдань є наразі важливим для всіх зацікавлених сторін, передусім власне закладів вищої освіти, як у розбудові культури якості, так і з залученням до виконання консультативної функції Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти.

Вища військова освіта

Освітня діяльність вищих військових навчальних закладів (ВВНЗ) відбувається в межах освітнього законодавства України та відповідно до вимог стандарту НАТО Vi-SCD 075-007 «Освіта та підготовка». Підготовка фахівців сектору безпеки та оборони України змінюється відповідно до вимог Європейського освітнього простору та стандартів професійної військової освіти країн НАТО.

Вектор змін, визначений Постановою Кабінету Міністрів України № 1410 (15.12.1997) зі змінами від 30 грудня 2022 р., передбачає досягнення у максимально стислі строки достатньої взаємосумісності Збройних Сил (ЗС) та інших складових сил оборони з відповідними структура-

¹⁰ URL: https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2022/10/Pochatok_2022-2023_navchalnogo_roku_IAD_VO_FPO_SQE.pdf

¹¹ URL: <https://ukraine.un.org/uk/sdgs>

ми держав–членів НАТО, суттєвої активізації реформ, які необхідно впровадити для досягнення повної відповідності критеріям членства в НАТО.

Нова система військової освіти:

1) запроваджує спільну підготовку Збройних Сил України (ЗСУ) з іншими складовими сил оборони за єдиним замислом і планом та під єдиним керівництвом;

2) створює єдину систему військової освіти для підготовки особового складу сил оборони на основі курсів професійної військової освіти L1-L5.

Якісна підготовка у сфері військової освіти — це здатність випускників діяти згідно з вимогами до практики військ у мирний час, а в умовах війни — це відповідність вимогам поля бою та військової (оборонної, наступальної та іншим) операції у цілому. Тому цілком релевантним буде оцінка якості підготовки військових фахівців ЗСУ, що здійснена зовнішніми експертами.

У цьому контексті заслуговує на увагу оцінка військового експерта Центру цивільно-військових відносин США пана Глена Гранта¹² — полковника британської армії у відставці, який був у районах бойових дій у період із січня по жовтень 2015 р. Згідно з його оцінкою, тогочасна система військового управління тоді «... на всіх рівнях була наповнена страхом щодо прийняття рішень і можливістю покарання. Більшість офіцерів бояться приймати рішення через можливість помилок та покарання з боку начальників. Ця проблема небезпечно впливає на ефективність дій військових, що стало головним чинником втрати Криму. Офіцери часто добре усвідомлюють суть проблеми, але намагаються просити інших, щоб підняти проблему, замість них. Існує сприйняття «скоріше рангів, ніж професійних здібностей». Вважається кращим той, хто просто «старший», ніж той, хто молодший і більш здатний».

Така оцінка значною мірою збігалася з оцінками керівників військової освіти Збройних Сил України, тому ця проблема була розглянута Колегією Міністерства оборони України ще у серпні 2015 р.

Запропоновані Колегією реформи дали змогу суттєво покращити якість підготовки офіцерських кадрів для Збройних Сил України. Але докорінних змін, на думку стейкхолдерів, система військової освіти почала зазнавати у 2019 р. із запровадженням нових підходів до оцінювання якості освітніх програм, запропонованих Національним агентством із забезпечення вищої освіти України.

Таким чином, за останні роки система військової освіти зазнала системних змін за рахунок таких чинників:

- запровадження досвіду війни;
- імплементація стандартів НАТО в програми підготовки;
- реалізація кращих підходів щодо навчання та підготовки складових сектору безпеки й оборони за досвідом країн-партнерів;
- зміна світоглядних цінностей у підготовці офіцерських кадрів;
- підвищення якості практичної підготовки всіх категорій здобувачів військової освіти.

2022 р. для всіх ВВНЗ був складним, напруженим, суперечливим, водночас продуктивним із погляду на перевірку та розвиток спроможностей щодо виконання конкретних бойових завдань та підготовки висококваліфікованих офіцерів-лідерів для задоволення потреб Збройних Сил України та інших складових сил оборони. Це рік, який у розрізі російсько-української війни став для неї викликом. Чимало ВВНЗ зазнали вогневих ударів та змінили місця своєї дислокації. При цьому слухачі та співробітники ВВНЗ стали до виконання бойових завдань при відсічі збройної агресії російської федерації відразу із 24.02.2022.

Проте системна робота з підготовки висококваліфікованих випускників тривала. Військові заклади здійснили достроковий випуск слухачів і курсантів стратегічного, оперативного та тактичного рівнів. Слухачі 1-го курсу були призначені на посади у війська та переведені на навчання за заочною формою.

Для проведення практичної складової були залучені військові частини різних місць дислокації. За окремими спеціальностями практика була проведена у військових частинах.

Попри усі виклики, військовими закладами вищої освіти було успішно проведено вступну кампанію та зараховано на навчання до університету здобувачів стратегічного, оперативного й тактичного рівнів, а також ад'юнктів та докторантів, своєчасно розпочато з ними освітній процес.

¹² URL: <https://www.facebook.com/glen.grant.908>

Незважаючи на складність ситуації, питання якості військової освіти не відійшло на другий план у діяльності університетів, зокрема в Національному університеті оборони України імені Івана Черняхівського функціонує постійна робоча група з числа офіцерів-випускників іноземних військових навчальних закладів для прискорення імплементації стандартів НАТО в освітній процес; викладання стандартів та процедур планування НАТО реалізовано у понад 70 навчальних дисциплінах; спільно з експертами країн-членів НАТО та іноземними партнерами розроблені факультативні курси, ураховують специфіку майбутньої професійної діяльності випускників університету та багато інших інноваційних заходів.

Таким чином, незважаючи на реальну залученість до оборони країни на різних рівнях, системи військової освіти ЗСУ та усього сектору безпеки та оборони України продовжує розвиток внутрішніх систем якості освіти, спрямованої на безупинне вдосконалення своєї діяльності. Якість такої роботи посилюється продовженням системного впровадження в зміст навчання фахівців усіх рівнів процедур планування та стандартів НАТО*.

Завдання зовнішньої системи забезпечення якості вищої освіти

Приведення у відповідність системи зовнішнього забезпечення якості освітньої діяльності закладів вищої освіти та якості вищої освіти до вимог Європейського освітнього простору є нагальною потребою¹³. Подальші заходи з виконання Національного плану дій зовнішнього забезпечення якості вищої освіти України на період 2022–2023 рр., одним із розробників якого є Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, спрямовані на необхідність усебічно відповідати європейському освітньому простору.

Оцінюючи важливість забезпечення якості освіти під час повномасштабної війни у ході спільного опитування Державної служби забезпечення якості вищої освіти й Національного агентства «Система забезпечення якості фахової передвищої та вищої освіти в умовах воєнного стану», 39,99 % здобувачів вищої освіти підтвердили думку «навіть під час війни для мене є важливим забезпечення високої якості освіти», ще 23,76 % обрали варіант відповіді «скоріше погоджуюся» (загалом — 62 %). Лише 4 % обрали варіант «цілком не погоджуюся» і ще 7,98 % — «скоріше не погоджуюся»¹⁴.

Ураховуючи, що система зовнішнього забезпечення якості освітньої діяльності закладів вищої освіти та якості вищої освіти передбачає здійснення конкретних процедур і заходів, пропонуємо такі напрями її вдосконалення з урахуванням цілей сталого розвитку та завдань, викладених у Національному плані дій.

1. Здійснення Національним агентством консультативного оцінювання (евалюації) для сприяння ефективної реалізації процесів і процедур внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності закладів вищої освіти.

2. Реалізація процедур зовнішнього забезпечення якості. Зокрема, необхідним є вдосконалення процесів акредитації освітніх програм, коригування критеріїв оцінювання якості освітніх програм відповідно до стандартів та рекомендацій забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти.

3. Розробка та імплементація моделі інституційної акредитації. Запровадження інституційної акредитації, зокрема спрямоване на оцінювання Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти системи забезпечення закладом вищої освіти якості освітньої діяльності для з'ясування її відповідності європейським практикам та вимогам національного освітнього законодавства.

3. На часі унормування діяльності та розбудова мережі незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти.

4. Необхідним є проведення моніторингу діяльності систем забезпечення якості закладів вищої освіти та з'ясування ефективності виконання ними отриманих рекомендацій, інших процедур і заходів та впровадження процедури постакредитаційного моніторингу.

5. У зв'язку із законодавчими змінами їх імплементація та активізація подальшої нормотворчості.

6. Залучення всіх стейкхолдерів до покращення якості вищої освіти в Україні відповідно до цілей сталого розвитку та спільного визначення шляхів подальшого розвитку забезпечення якості вищої освіти.

¹³ Бутенко А. Стан відповідності законодавства України про якість вищої освіти стандартам та рекомендаціям, закріпленим в ESG 2015. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 12. URL: http://lsej.org.ua/12_2022/1.pdf

¹⁴ URL: <https://spa.ukma.edu.ua/wp-content/uploads/2023/01/Universytety-pid-chas-viyny-vid-zakladu-osvity-do-sotsialnoi-misii-doslidzhennia-SHPA.pdf>

*Підготовлено членом Національного агентства В. Медведєвим.

1. ВИЩА ОСВІТА ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Для підготовки статичної складової доповіді фахівцями Національного агентства було проаналізовано Єдину державну базу з питань освіти, офіційний сайт Міністерства освіти і науки України, Інформаційну систему «Вступ.ОСВІТА.УА», інші відкриті джерела, що містять інформацію про систему вищої освіти.

Отже, кількісні показники системи вищої освіти виглядають таким чином.

1.1. Інформація про національну систему вищої освіти в Україні. Кількісні показники розвитку системи вищої освіти в Україні

1.1.1. Заклади вищої освіти

У Реєстрі суб'єктів освітньої діяльності «Заклади вищої освіти» Єдиної державної електронної бази з питань освіти (ЄДЕБО) станом на 1 січня 2023 р. було представлено 736 закладів вищої освіти.

За формами власності заклади вищої освіти розподіляються таким чином: 439 — державної форми власності, 49 — комунальної і 248 — приватної (рис. 1.1.1).

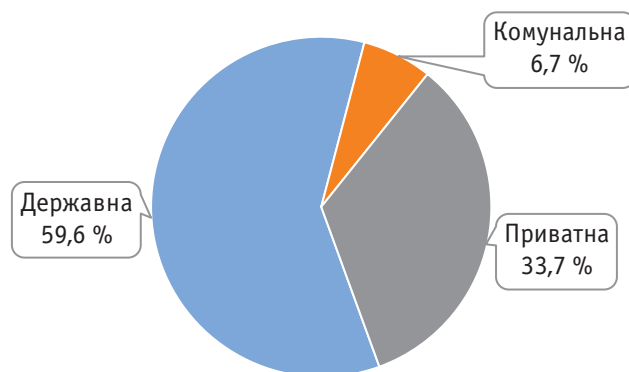

Рис. 1.1.1. Розподіл закладів вищої освіти за формами власності

Регіональний розподіл демонструє концентрацію переважної частини закладів вищої освіти у м. Київ, а також Дніпропетровській, Львівській, Одеській та Харківській областях (рис. 1.1.2).

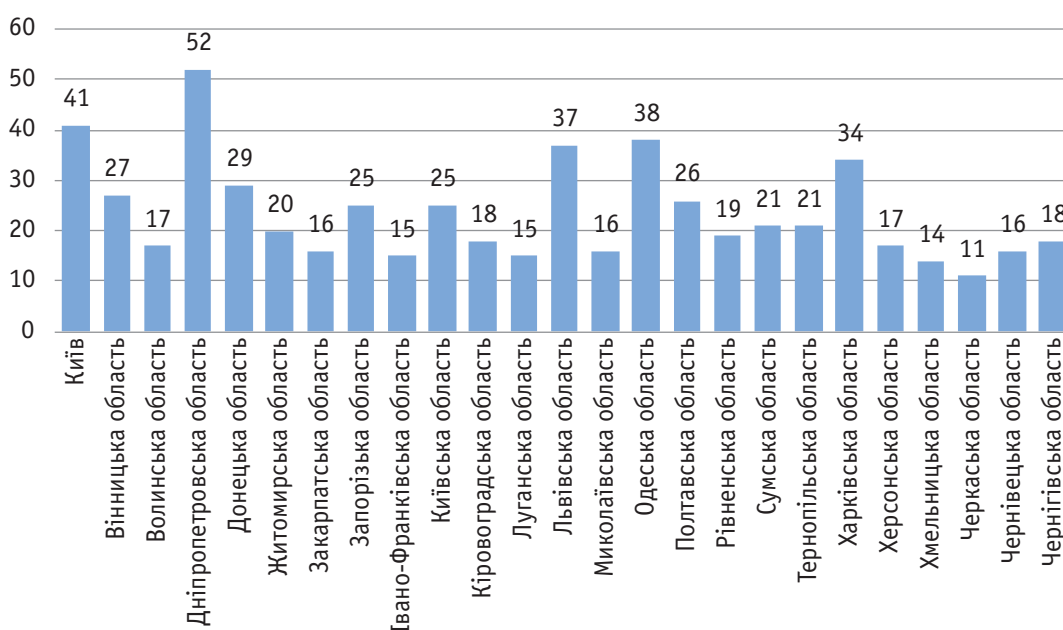

Рис. 1.1.2. Регіональний розподіл закладів вищої освіти¹⁵

¹⁵ Тут і далі: регіональний розподіл визначався за місцем юридичного розташування закладу; дані по Київській області вказані без урахування м. Київ.

Більш детальний аналіз демонструє наявність п'яти міст, які є університетськими центрами: Київ, Харків, Львів, Дніпро та Одеса (рис. 1.1.3).

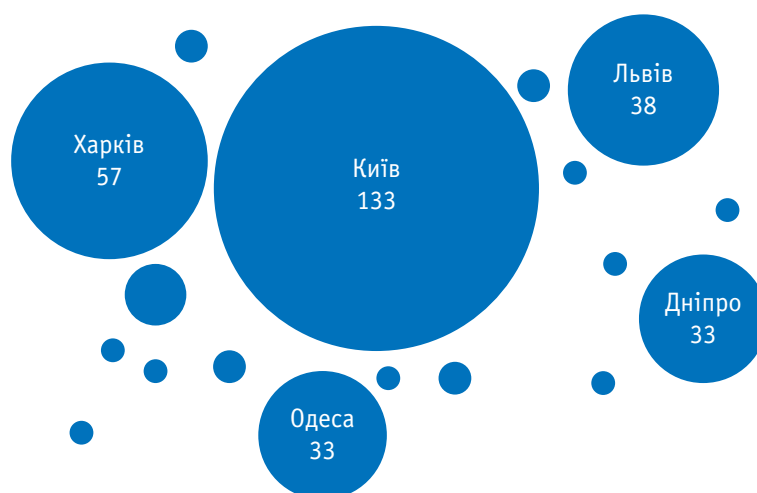

Рис. 1.1.3. Найбільші міста — університетські центри, за кількістю закладів вищої освіти

1.1.2. Наукові установи

У Реєстрі суб'єктів освітньої діяльності «Заклади вищої освіти» Єдиної державної електронної бази з питань освіти (ЄДЕБО) станом на 1 січня 2023 р. було представлено 191 заклад у категорії «Наукові інститути (установи)».

Із них лише 1 заклад приватної форми власності¹⁶, решта — державної.

Дві третини цієї категорії закладів (126) розташовані в м. Київ. По декілька закладів розташовані у Харківській (27), Львівській (11), Дніпропетровській, Київській та Одеській областях (по 6). Решта регіонів мають 1–2 наукові заклади або не мають їх зовсім (11 регіонів) (рис. 1.1.4).

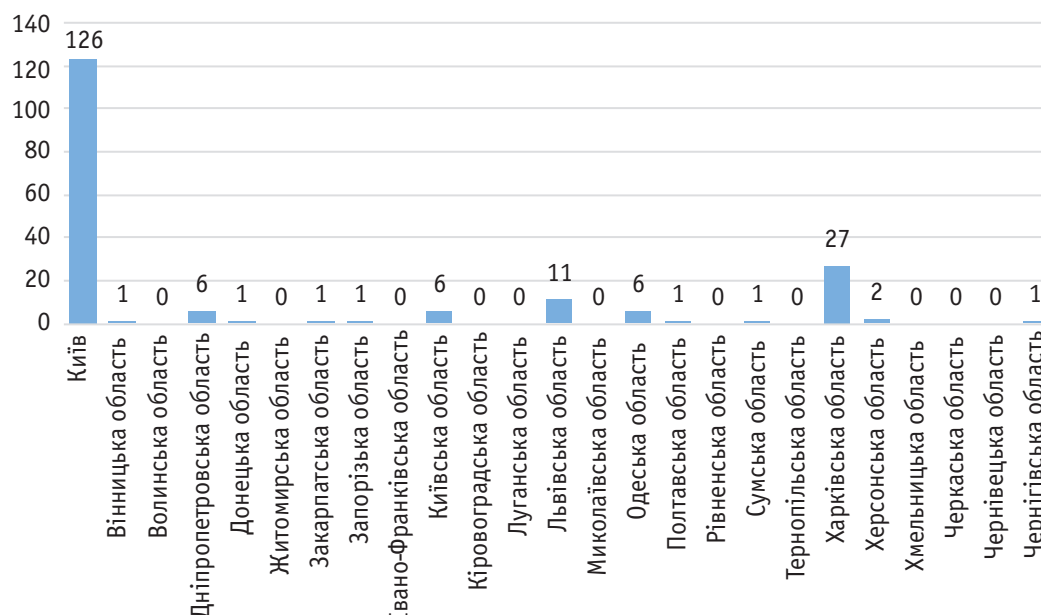

Рис. 1.1.4. Регіональний розподіл наукових установ

Найбільше закладів сконцентровано у Києві (126), Харкові (26), Львові (10), Дніпрі (6) та Одесі (5) (див. рис. 1.1.5).

¹⁶Приватна установа «Науково-дослідний інститут публічного права».

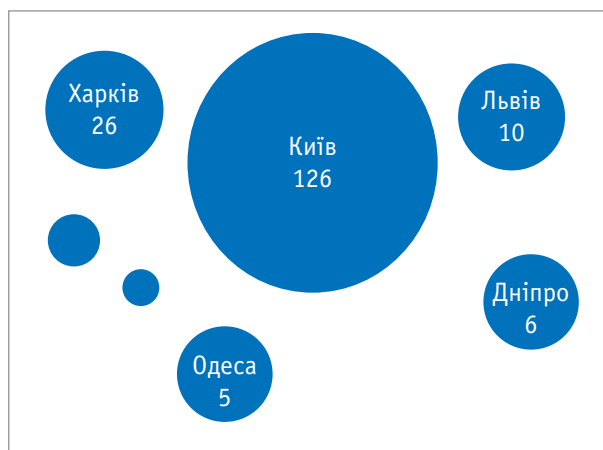

Рис. 1.1.5. Міста, в яких розташовано найбільше закладів освіти — наукових установ

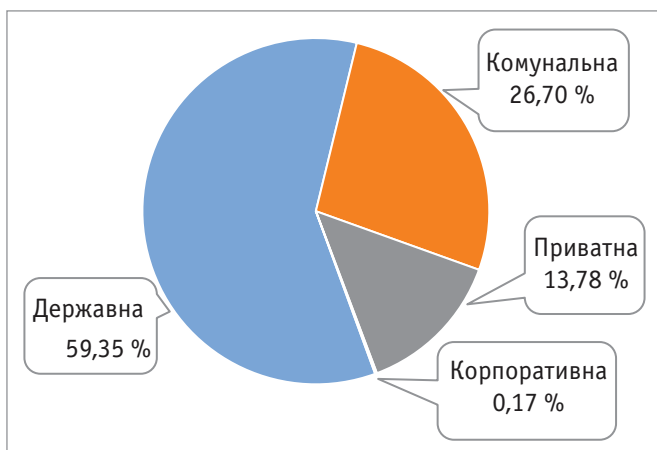

Рис. 1.1.6. Розподіл закладів фахової передвищої освіти за формами власності

Таким чином, регіональний розподіл та розподіл за містами корелює із ситуацією по закладах вищої освіти.

Переважна частина закладів освіти — наукових установ (172) підпорядкована національним академіям: Національній академії наук (102), Національній академії аграрних наук України (32), Національній академії медичних наук України (21), Національній академії педагогічних наук України (10), Національній академії правових наук України (6), Національній академії мистецтв України (1).

1.1.3. Заклади фахової передвищої освіти

У Реєстрі суб'єктів освітньої діяльності «Заклади вищої освіти» Єдиної державної електронної бази з питань освіти (ЄДЕБО) станом на 1 січня 2023 р. було представлено 588 закладів фахової передвищої освіти.

За формами власності заклади розподіляються таким чином: 349 закладів державної форми власності, 157 — комунальної, 81 — приватної та 1 — корпоративної (рис. 1.1.6).

Найбільше закладів фахової передвищої освіти розташовано у Дніпропетровській області (52), м. Київ (42), Одеській області (38), Львівській області (37), Харківській області (34), що загалом корелює з регіональним розподілом закладів вищої освіти (рис. 1.1.7).

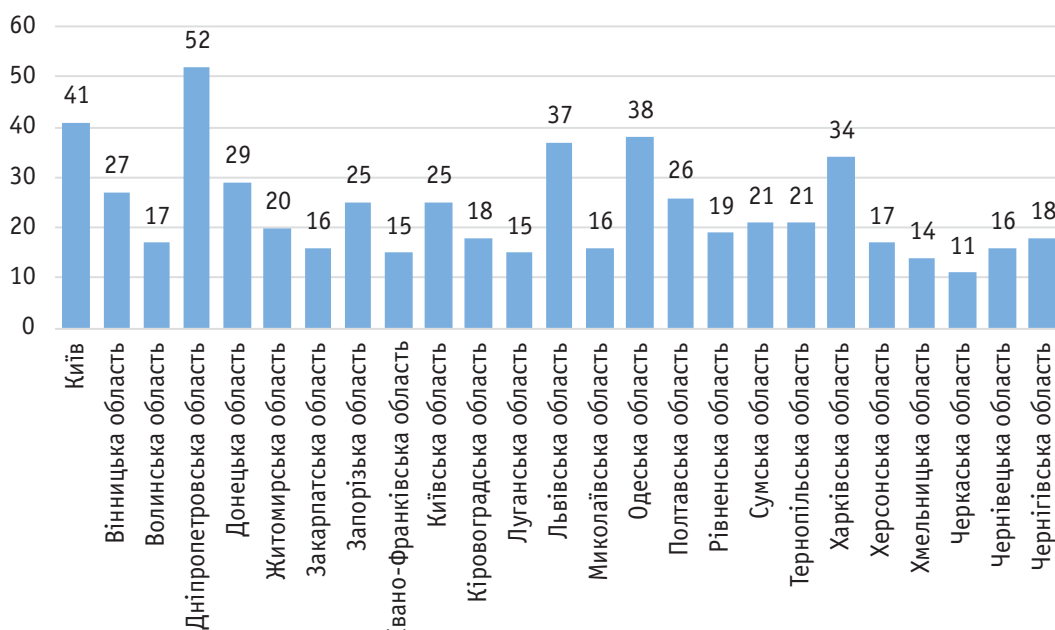

Рис. 1.1.7. Регіональний розподіл закладів фахової передвищої освіти

Також містами-лідерами за кількістю закладів фахової передвищої освіти є міста, які також є лідерами за кількістю закладів вищої освіти: це Київ (41 ЗФПО), Одеса (27), Львів та Харків (по 21) та Дніпро (18) (див. рис. 1.1.8).

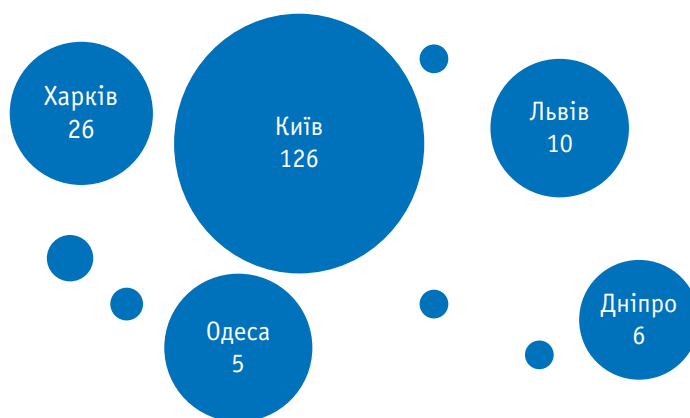

Рис. 1.1.8. Міста, в яких розташовано найбільше закладів фахової передвищої освіти

1.2. Здобувачі вищої освіти

1.2.1. Загальні показники

Згідно з даними бази ЄДЕБО станом на 1 січня 2023 р., в Україні налічувалося 1 077 685 здобувачів вищої освіти ступенів «молодший бакалавр», «бакалавр», «спеціаліст», «магістр», «доктор філософії» та «доктор мистецтва».

За кошти державного чи місцевого бюджетів вищу освіту здобувають трохи більше третини студентів (36,9 %) (рис. 1.2.1). У кількісному вираженні здобувачів, що навчаються за кошти державного або місцевого бюджетів, 397 134, а здобувачів, що навчаються за кошти фізичних і юридичних осіб, — 680 551.

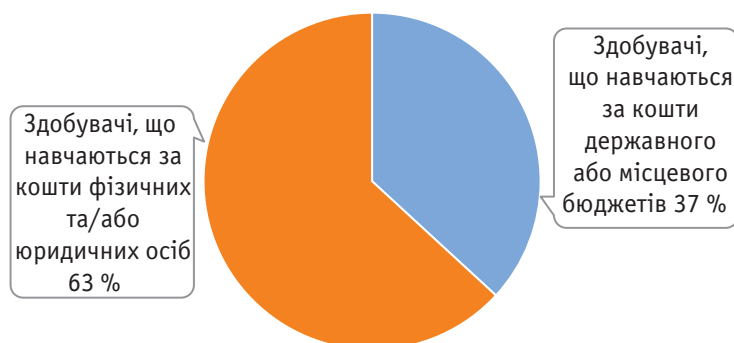

Рис. 1.2.1. Співвідношення здобувачів за джерелами фінансування навчання

За формами навчання розподіл є таким: більш як три чверті здобувачів навчається на денній формі (75,4 %). Майже чверть здобувачів навчається на заочній формі (24,2 %) і найменше здобувачів — на вечірній формі (0,4 %) (рис. 1.2.2). У кількісному вираженні здобувачів, що навчаються на денній формі, — 812 157, здобувачів, що навчаються на заочній формі, — 261 159, а здобувачів, що навчаються на вечірній формі, — 4369.

1.2.2. Розподіл здобувачів за формами навчання

Кількісні показники представлені на рис. 1.2.3.

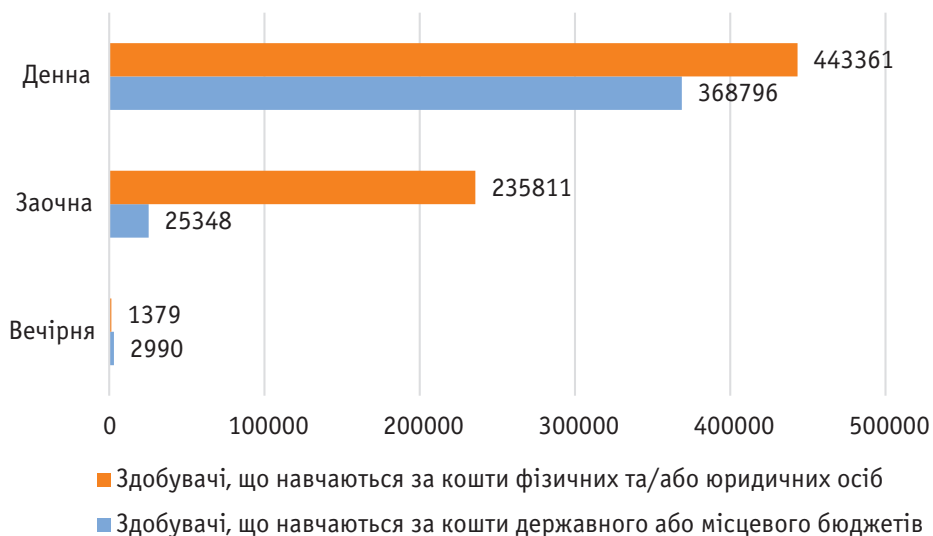

Рис. 1.2.3. Кількість здобувачів за різними формами навчання

1.2.2. Здобувачі за рівнями вищої освіти

Згідно з даними бази ЄДЕБО станом на 1 січня 2023 р. розподіл здобувачів за рівнями вищої освіти виглядає таким чином: ступінь «молодший бакалавр» здобувають 2 891 особа, «бакалавр» — 729 506 осіб, «спеціаліст» — 845 осіб, «магістр» — 309 297 осіб, «доктор філософії» — 35 026 осіб та «доктор мистецтва» — 120 осіб. Варто наголосити, що оскільки заклади вищої освіти не ставляться відповідально до надання інформації щодо здобувачів за рівнем доктора філософії та доктора мистецтва до ЄДБО, у доповіді використовуються ймовірно неповні дані щодо них.

Поточний розподіл здобувачів за рівнями вищої освіти представлений на рис. 1.2.4 та 1.2.5.

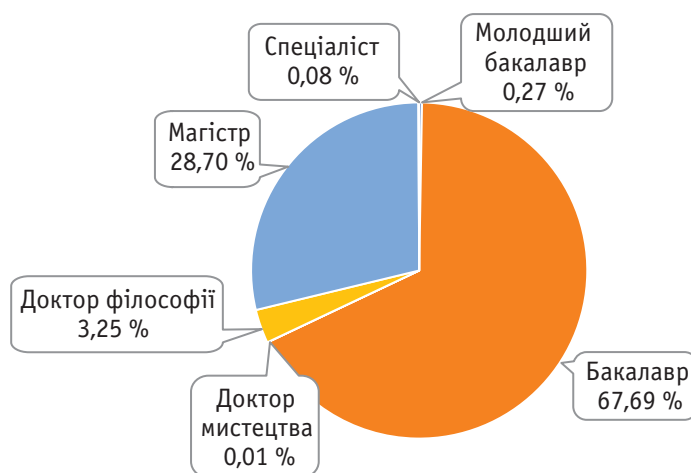

Рис. 1.2.4. Розподіл здобувачів за рівнями вищої освіти

За формами навчання здобувачі розподіляються так: 89,3 % здобувачів ступеня «молодший бакалавр» навчаються на денній формі і 10,7 % — на заочній. Щодо здобувачів ступеня «бакалавр» спостерігається такий розподіл: на денній формі навчання перебувають 77,3 % здобувачів, на заочній — 22,6 %, на вечірній — 1 %. Стосовно здобувачів ступеня «спеціаліст» спостерігається більше зміщення в бік заочної форми навчання — 60,5 % та 39,5 % — денної форми. Щодо магістрантів має місце ще більше зміщення у бік заочної форми: 71,3 % навчаються на денній формі, 28,6 % — на заочній та 1 % — на вечірній. Здобувачі ступеня «доктор

філософії» розподіляються так: 71,7 % — навчаються на денній формі, 18,9 % — на заочній та 9,4 % — на вечірній. Здобувачі ступеня «доктор мистецтва» розподіляються так: 99,2 % — навчаються на денній формі, 0,8 % — на заочній формі.

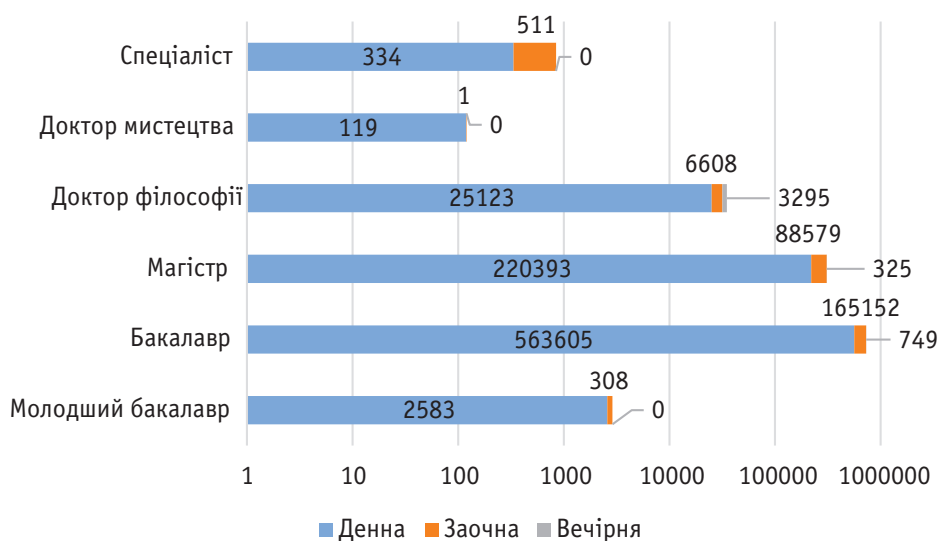

Рис. 1.2.5. Кількість здобувачів ступенів за рівнями вищої освіти та формами навчання

Розподіл здобувачів за джерелами фінансування навчання на рівнях вищої освіти є таким (рис. 1.2.6):

- кількість здобувачів, що навчаються за кошти державного або місцевого бюджетів за рівнем освіти «бакалавр», складає 72,5 %, за рівнем освіти «магістр» — 23,1 %, за рівнем освіти «доктор філософії» — 4,1 %, за іншими рівнями освіти — менше 1 %;
- кількість здобувачів, що навчаються за кошти фізичних та/або юридичних осіб за рівнем освіти «бакалавр», складає 64,9 %, за рівнем освіти «магістр» — 32,0 %, за рівнем освіти «доктор філософії» — 2,8 %, за іншими рівнями освіти — менше 1 %.

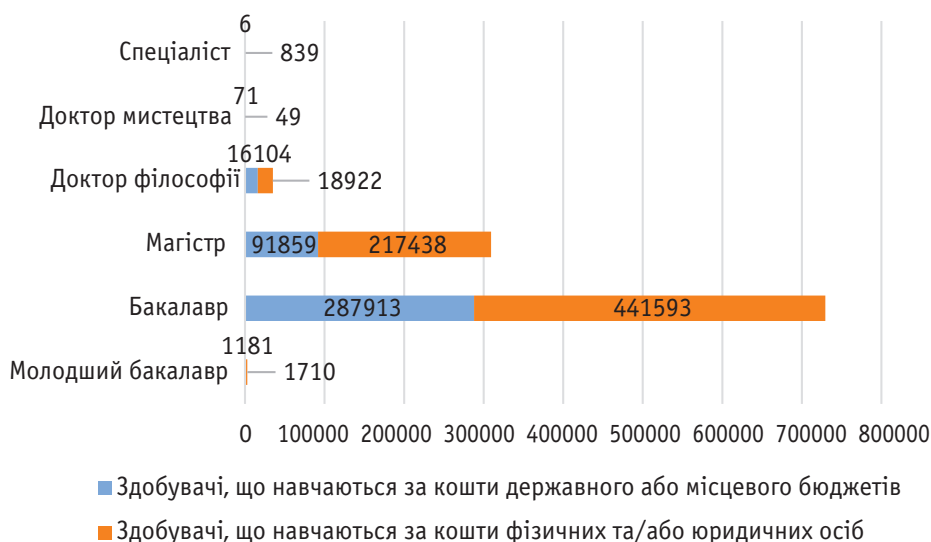

Рис. 1.2.6. Кількість здобувачів за джерелами фінансування навчання

Узагальнена інформація щодо здобувачів освіти за формами навчання, джерелами фінансування та рівнями освіти наведена в табл. 1.2.1.

Розподіл здобувачів за рівнями вищої освіти

Рівень освіти	Денна (здобувачі, що навчаються за кошти державного або місцевого бюджетів)	Денна (здобувачі, що навчаються за кошти фізичних та/або юридичних осіб)	Заочна (здобувачі, що навчаються за кошти державного або місцевого бюджетів)	Заочна (здобувачі, що навчаються за кошти фізичних та/або юридичних осіб)	Вечірня (здобувачі, що навчаються за кошти державного або місцевого бюджетів)	Вечірня (здобувачі, що навчаються за кошти фізичних та/або юридичних осіб)	Разом
Молодший бакалавр	1170	1413	11	297	0	0	2891
Бакалавр	268844	294761	19033	146119	36	713	729506
Магістр	85653	134740	6206	82373	0	325	309297
Доктор філософії	13053	12070	97	6511	2954	341	35026
Доктор мистецтва	71	48	0	1	0	0	120
Спеціаліст	5	329	1	510	0	0	845
Разом	368796	443361	25348	235811	2990	1379	1077685

Джерело: укладено на основі даних ЄДЕБО.

1.2.3. Здобувачі за спеціальностями

Узагальнена інформація щодо розподілу здобувачів за спеціальностями відображена в таблиці 1.2.2.

Розподіл здобувачів за спеціальностями¹⁷ свідчить, що найбільш популярними є такі спеціальності: 081 Право (80 329 здобувачів, 7,46 % від загальної кількості), 222 Медицина (58 820/5,47 %), 014 Середня освіта (за предметними... (57 144/5,31 %), 073 Менеджмент (56 388/5,24 %), 053 Психологія (38 630/3,59 %), 035 Філологія (38 144/3,54 %), 122 Комп'ютерні науки (36 913/3,43 %), 051 Економіка (27 599/2,56 %), 072 Фінанси, банківська справа та страхування (25 551/2,37 %), 121 Інженерія програмного забезпечення (23 721/2,2 %).

Рис. 1.2.7. Десять найпопулярніших спеціальностей

¹⁷ Тут і далі при аналізі розподілу здобувачів не враховувались, зважаючи на їхню незначну кількість, здобувачі, що навчаються за освітніми програмами з шифрами відповідно до нині вже не чинного Переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у закладах вищої освіти за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 787. За даними ЄДЕБО, станом на 1 січня 2023 р. кількість таких здобувачів (ступенів «молодший бакалавр», «бакалавр», «спеціаліст» та «магістр») становила 1554 особи.

Таблиця 1.2.2

Розподіл здобувачів за спеціальностями¹⁸

Спеціальність	Денна (здобувачі, що навчаються за кошти державного або місцевого бюджетів)	Денна (здобувачі, що навчаються за кошти фізичних та/або юридичних осіб)	Заочна (здобувачі, що навчаються за кошти державного або місцевого бюджетів)	Заочна (здобувачі, що навчаються за кошти фізичних та/або юридичних осіб)	Вечірня (здобувачі, що навчаються за кошти державного або місцевого бюджетів)	Вечірня (здобувачі, що навчаються за кошти фізичних та/або юридичних осіб)	Разом
1	2	3	4	5	6	7	8
011 Освітні, педагогічні науки	597	1677	4	1671	116	17	4082
012 Дошкільна освіта	4928	1623	1509	4648	0	0	12708
013 Початкова освіта	5759	1743	1475	5448	1	0	14426
014 Середня освіта (за предметними спеціальностями)	29840	12242	3765	11250	37	10	57144
015 Професійна освіта (за спеціаліза- ціями)	2754	2402	315	1112	52	7	6642
016 Спеціальна освіта	2462	1942	395	4363	6	1	9169
017 Фізична культура і спорт	6075	8126	595	4625	23	2	19446
021 Аудіовізуальне мистецтво та виробництво	1145	2291	80	640	0	0	4156
022 Дизайн	4093	7631	7	1970	7	1	13709
023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація	2853	1746	39	344	6	0	4988
024 Хореографія	1194	1376	46	835	7	0	3458
025 Музичне мистецтво	4004	2983	142	1085	21	0	8235
026 Сценічне мистецтво	1399	1634	115	486	0	0	3634
027 Музезнавство, пам'яткознавство	222	142	0	6	0	0	370
028 Менеджмент соціокультурної діяльності	436	1637	5	876	0	0	2954
029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа	1608	2335	23	1092	0	0	5058
031 Релігієзнавство	64	65	0	17	10	3	159
032 Історія та археологія	2724	2397	132	687	88	8	6036

¹⁸ Спеціальності 252, 253, 254 та 255 не представлені, оскільки дані щодо них є закритими.

Продовження таблиці 1.2.2

1	2	3	4	5	6	7	8
033 Філософія	793	906	3	189	33	2	1926
034 Культурологія	889	1324	8	396	5	0	2622
035 Філологія	13087	19027	380	5522	85	43	38144
041 Богослов'я	4	682	0	588	4	0	1278
051 Економіка	7034	13393	305	6675	171	21	27599
052 Політологія	1034	2473	58	650	52	4	4271
053 Психологія	4330	15040	280	18740	73	167	38630
054 Соціологія	942	1016	14	250	21	0	2243
061 Журналістика	2706	7721	37	2650	18	4	13136
071 Облік і оподаткування	4118	6441	633	6114	29	8	17343
072 Фінанси, банківська справа та страхування	5847	11643	497	7511	43	10	25551
073 Менеджмент	8302	28944	796	18263	62	21	56388
074 Публічне управління та адміністрування	0	2	0	0	0	0	2
075 Маркетинг	3659	10656	286	3816	22	11	18450
076 Підприємництво, торгівля та біржова діяльність	3288	9610	317	4113	39	16	17383
081 Право	11285	35525	170	33130	161	58	80329
091 Біологія	3415	987	43	1207	65	2	5719
101 Екологія	4046	3562	524	1698	39	6	9875
102 Хімія	2015	202	1	102	11	0	2331
103 Науки про Землю	1720	560	54	128	12	1	2475
104 Фізика та астрономія	1444	212	0	7	21	0	1684
105 Прикладна фізика та наноматеріали	1573	218	0	16	14	0	1821
106 Географія	972	551	6	53	1	2	1585
111 Математика	1710	247	0	76	4	0	2037
112 Статистика	439	19	0	0	0	0	458
113 Прикладна математика	3122	876	0	28	9	1	4036
121 Інженерія програмного забезпечення	10474	11129	439	1660	16	3	23721
122 Комп'ютерні науки	17831	16087	592	2329	53	21	36913
123 Комп'ютерна інженерія	9328	5764	310	1074	9	23	16508
124 Системний аналіз	2376	1281	4	176	1	0	3838
125 Кібербезпека	6036	6648	53	844	12	9	13602
126 Інформаційні системи та технології	3266	3073	102	351	6	0	6798

Продовження таблиці 1.2.2

1	2	3	4	5	6	7	8
131 Прикладна механіка	5141	1696	292	567	14	2	7712
132 Матеріалознавство	1523	592	104	118	16	1	2354
133 Галузеве машинобудування	6313	2638	460	873	28	2	10314
134 Авіаційна та ракетно-космічна техніка	1381	607	15	141	7	18	2169
135 Суднобудування	370	540	31	402	0	0	1343
136 Металургія	1154	679	345	195	6	1	2380
141 Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка	10586	4537	823	2934	12	5	18897
142 Енергетичне машинобудування	1066	567	74	181	10	1	1899
143 Атомна енергетика	290	34	6	172	6	0	508
144 Теплоенергетика	1255	487	35	372	1	0	2150
145 Гідроенергетика	70	18	8	10	0	0	106
151 Автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології	6971	2961	314	942	22	2	11212
152 Метрологія та інформаційно-вимірвальна техніка	1689	657	77	219	17	0	2659
153 Мікро- та наносистемна техніка	1281	202	2	3	0	0	1488
161 Хімічні технології та інженерія	2948	1056	75	421	38	1	4539
162 Біотехнології та біоінженерія	1864	1171	17	429	0	1	3482
163 Біомедична інженерія	673	526	20	91	3	0	1313
171 Електроніка	1720	381	16	70	12	0	2199
172 Телекомунікації та радіотехніка	5618	1697	86	646	22	4	8073
173 Авіоніка	438	156	0	51	1	0	646
181 Харчові технології	5283	3199	483	2551	10	0	11526
182 Технології легкої промисловості	735	215	106	310	0	0	1366
183 Технології захисту навколишнього середовища	794	560	82	141	15	1	1593
184 Гірництво	1504	678	177	485	4	0	2848
185 Нафтогазова інженерія та технології	1242	829	45	682	1	0	2799
186 Видавництво та поліграфія	1383	691	43	122	3	0	2242

Продовження таблиці 1.2.2

1	2	3	4	5	6	7	8
187 Деревообробні та меблеві технології	370	242	11	47	0	0	670
191 Архітектура та містобудування	3022	3974	0	253	8	323	7580
192 Будівництво та цивільна інженерія	9528	5140	813	3718	39	9	19247
193 Геодезія та землеустрій	3279	2467	165	1170	6	0	7087
194 Гідротехнічне будівництво, водна інженерія та водні технології	334	153	55	34	0	0	576
201 Агрономія	6741	4427	1048	1980	77	7	14280
202 Захист і карантин рослин	803	544	45	100	3	0	1495
203 Садівництво та виноградарство	521	277	117	94	3	0	1012
204 Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва	2624	906	336	741	17	4	4628
205 Лісове господарство	1627	1056	447	1473	13	1	4617
206 Садово-паркове господарство	915	463	141	233	4	0	1756
207 Водні біоресурси та аквакультура	562	328	286	176	16	0	1368
208 Агроінженерія	4934	2645	754	1247	0	0	9580
211 Ветеринарна медицина	4435	3017	0	7	20	3	7482
212 Ветеринарна гігієна, санітарія і експертиза	409	292	0	1	7	0	709
221 Стоматологія	912	10064	3	46	78	0	11103
222 Медицина	22479	35362	27	448	499	5	58820
223 Медсестринство	602	628	0	715	37	279	2261
224 Технології медичної діагностики та лікування	216	495	0	11	4	2	728
225 Медична психологія	88	568	0	2	7	0	665
226 Фармація, промислова фармація	1212	6588	58	10894	46	91	18889
227 Фізична терапія, ерготерапія	2371	6221	52	770	20	31	9465
228 Педіатрія	1342	394	4	8	36	0	1784
229 Громадське здоров'я	57	115	0	267	9	0	448
231 Соціальна робота	2817	3064	723	2555	12	0	9171

Продовження таблиці 1.2.2

1	2	3	4	5	6	7	8
232 Соціальне забезпечення	703	1188	30	319	1	0	2241
241 Готельно-ресторанна справа	1798	7049	67	3664	0	0	12578
242 Туризм	2223	6566	110	2778	1	6	11684
251 Державна безпека	1	34	0	13	0	0	48
253 Військове управління (за видами збройних сил)	1	0	0	0	0	0	1
255 озброєння та військова техніка	11	1	0	0	12	0	24
256 Національна безпека (за окремими сферами забезпечення і видами діяльності)	3	1053	0	726	1	0	1783
261 Пожежна безпека	506	1107	142	2031	9	9	3804
262 Правоохоронна діяльність	17	6604	28	5000	0	0	11649
263 Цивільна безпека	691	1023	94	1090	10	2	2910
271 Морський та внутрішній водний транспорт	2403	3764	26	4886	10	0	11089
272 Авіаційний транспорт	1149	725	5	426	1	1	2307
273 Залізничний транспорт	893	249	185	758	4	0	2089
274 Автомобільний транспорт	2826	3220	346	1136	21	1	7550
275 Транспортні технології (за видами)	5129	3809	319	2211	23	3	11494
281 Публічне управління та адміністрування	1350	4910	583	7036	202	65	14146
291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії	1838	5859	3	812	6	1	8519
292 Міжнародні економічні відносини	1517	6001	16	1531	11	14	9090
293 Міжнародне право	868	3113	1	830	4	1	4817

Джерело: укладено на основі даних ЄДЕБО.

Аналіз розподілу здобувачів за спеціальностями у закладах приватної форми власності свідчить про певні особливості, притаманні цій категорії закладів вищої освіти. Наприклад, частка здобувачів, що навчаються за спеціальністю 081 Право в приватних закладах вищої освіти, становить 14,25 % від усіх здобувачів, які навчаються у закладах приватної форми власності, тоді як в державних — 8,46 % від усіх здобувачів, які навчаються у закладах державної форми

власності; за спеціальністю 073 Менеджмент — 11,3 % (у державних — 5,94 %); за спеціальністю 053 Психологія — 8,33 % (у державних — 4,7 %). У приватних закладах вищої освіти відсутні або вкрай низька кількість здобувачів спеціальностей галузей 09 Біологія, 10 Природничі науки, 11 Математика та статистика, 13 Механічна інженерія, 14 Електрична інженерія, 15 Автоматизація та приладобудування, 16 Хімічна та біоінженерія, 17 Електроніка та телекомунікації, 18 Виробництво та технології, 19 Архітектура та будівництво, 20 Аграрні науки та продовольство, 21 Ветеринарна медицина, 25 Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону, 27 Транспорт.

Свою специфіку має розподіл здобувачів за спеціальностями у комунальних закладах вищої освіти. Найбільшою є частка здобувачів, що навчаються за спеціальностями 014 Середня освіта, — 6,02 %, тоді як у державних закладах цей показник становить 6,02 %; за спеціальністю 013 Початкова освіта — 8,41 % (у державних — 1,52 %); за спеціальністю 012 Дошкільна освіта — 7,54 % (у державних — 1,34 %); за спеціальністю 081 Право — 7,46 % (у державних — 8,46 %); за спеціальністю 035 Філологія — 6,74 % (у державних — 4,02 %); за спеціальністю 025 Музичне мистецтво — 6,65 % (у державних — 0,87 %); за спеціальністю 053 Психологія — 5,46 % (у державних — 4,07 %), за спеціальністю 223 Медсестринство — 4,57 % (у державних — 0,24 %); за спеціальністю 061 Журналістика — 4,4 % (у державних — 1,38 %). Натомість немає чи вкрай мало здобувачів зі спеціальностей галузей: 09 Біологія, 10 Природничі науки, 11 Математика та статистика, 13 Механічна інженерія, 14 Електрична інженерія, 15 Автоматизація та приладобудування, 16 Хімічна та біоінженерія, 17 Електроніка та телекомунікації, 18 Виробництво та технології, 19 Архітектура та будівництво, 20 Аграрні науки та продовольство, 21 Ветеринарна медицина, 24 Сфера обслуговування, 25 Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону, 26 Цивільна безпека, 27 Транспорт.

1.2.4. Здобувачі за закладами вищої освіти

За даними ЄДЕБО, станом на 1 січня 2023 р. підготовку здобувачів ступеня «молодший бакалавр» здійснювали 46 закладів, «бакалавр» — 442 заклади, «спеціаліст» — 42 заклади, «магістр» — 322 заклади, «доктор філософії» — 389 закладів, «доктор мистецтва» — 8 закладів.

За формою власності закладів вищої освіти розподіл студентів є таким: переважна більшість — 88,13 % — навчається у закладах вищої освіти державної форми власності¹⁹ (948 341 осіб), у закладах приватної форми власності²⁰ навчається 9,75 % (104 949) здобувачів, у закладах комунальної форми власності²¹ — 2,12 % (22 841) (рис. 1.2.8).

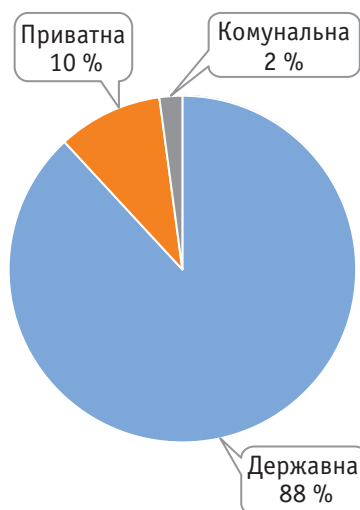

Рис. 1.2.8. Розподіл здобувачів за закладами вищої освіти різних форм власності

Ситуація з розподілом здобувачів, що навчаються за кошти державного або місцевого бюджетів та здобувачів, що навчаються за кошти фізичних та/або юридичних осіб, за закладами

¹⁹ Далі — державні заклади вищої освіти.

²⁰ Далі — приватні заклади вищої освіти.

²¹ Далі — комунальні заклади вищої освіти.

різних форм власності (рис. 1.2.9) є типовою для вітчизняної вищої школи: здобувачі, що навчаються за кошти державного або місцевого бюджетів навчаються переважно в державних та комунальних закладах вищої освіти, і лише 310 здобувачів обрали для навчання приватні заклади.

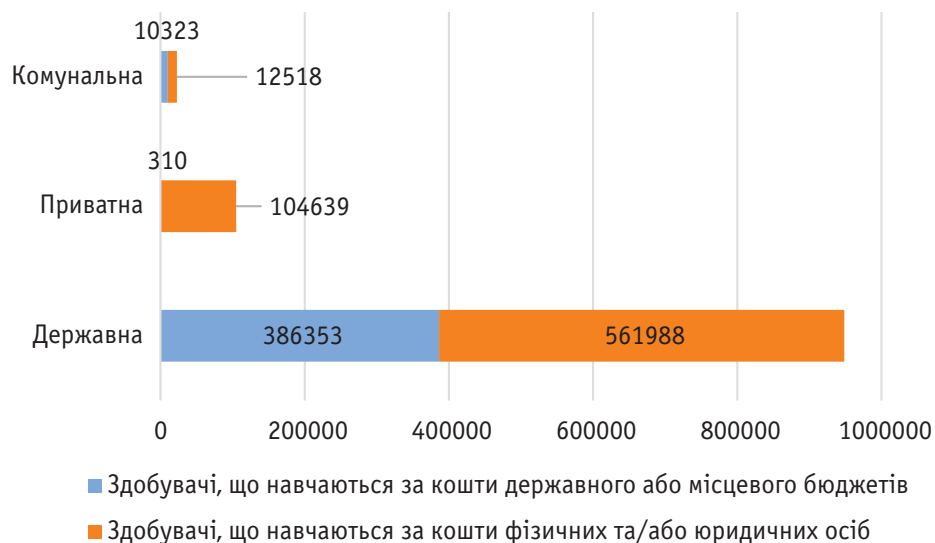

Рис. 1.2.9. Кількість здобувачів різних джерел фінансування навчання у закладах вищої освіти різних форм власності

Узагальнена інформація про співвідношення здобувачів відповідно до форми власності закладу вищої освіти, джерел фінансування та форми навчання відображена в табл. 1.2.3.

Таблиця 1.2.3

Розподіл здобувачів за закладами вищої освіти різних форм власності та формами навчання

Форма власності	Денна (здобувачі, що навчаються за кошти державного або місцевого бюджетів)	Денна (здобувачі, що навчаються за кошти фізичних та/або юридичних осіб)	Заочна (здобувачі, що навчаються за кошти державного або місцевого бюджетів)	Заочна (здобувачі, що навчаються за кошти фізичних та/або юридичних осіб)	Вечірня (здобувачі, що навчаються за кошти державного або місцевого бюджетів)	Вечірня (здобувачі, що навчаються за кошти фізичних та/або юридичних осіб)	Разом
Державна	358465	374470	24952	186711	2936	807	948341
Приватна	275	60974	35	43297	0	368	104949
Комунальна	9921	7446	348	4868	54	204	22841
Разом	368661	442890	25335	234876	2990	1379	1076131

Джерело: укладено на основі даних ЄДЕБО.

Як показує рис. 1.2.10 та табл. 1.2.4, більша частина (94,5 %) здобувачів ступеня «молодший бакалавр» навчається в державних закладах вищої освіти, участь закладів інших форм власності наразі є мінімальною. Натомість розподіл здобувачів ступеня «бакалавр» за закладами державної, приватної та комунальної власності становить відповідно 87,6 %, 9,9 % та 2,5 %, ступеня «спеціаліст» — 15,3%, 75,1% та 9,6%, ступеня «магістр» — 89,1 %, 9,5 % та 1,4 %, ступеня «доктор філософії» — 90,1%, 8,4% та 1,5%, ступеня «доктор мистецтва» — 92,5%, 0% та 7,5%.

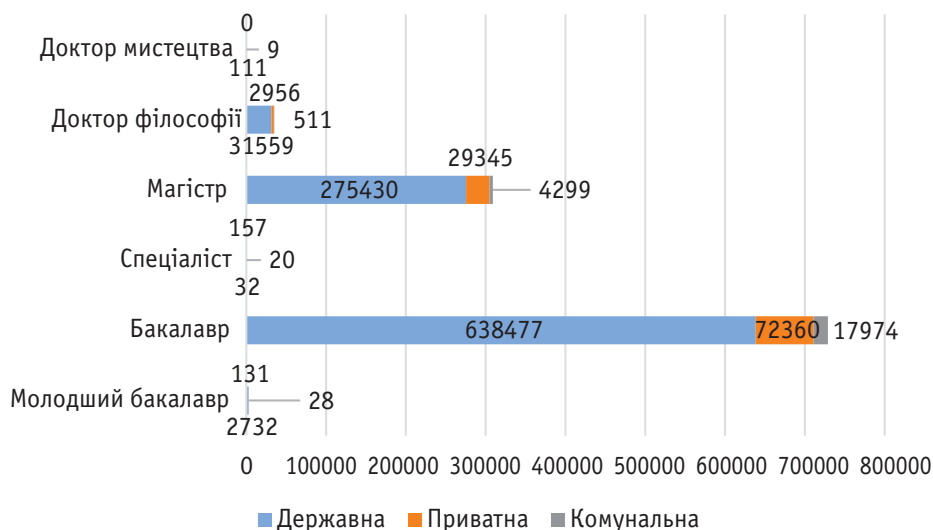

Рис. 1.2.10. Кількість здобувачів різних ступенів вищої освіти у закладах вищої освіти різних форм власності

Таблиця 1.2.4

Розподіл здобувачів вищої освіти за закладами різних форм власності та рівнями вищої освіти

Рівень освіти	Державна	Приватна	Комунальна	Разом
Молодший бакалавр	2732	131	28	2891
Бакалавр	638477	72360	17974	728811
Спеціаліст	32	157	20	209
Магістр	275430	29345	4299	309074
Доктор філософії	31559	2956	511	35026
Доктор мистецтва	111	0	9	120
Разом	949183	105657	22845	1076131

Джерело: укладено на основі даних ЄДЕБО.

1.2.5. Регіональний розподіл здобувачів

Згідно з даними бази ЄДЕБО станом на 1 січня 2023 р., регіональний розподіл здобувачів є таким: більше чверті студентів навчається в м. Київ (26 %) (рис. 1.2.11). Також традиційними «лідерами» є такі регіони, як Харківська, Львівська, Дніпропетровська та Одеська області. У зв'язку із зоною ведення активних бойових дій у Донецькій, Луганській та Херсонській областях здобувачі відсутні.

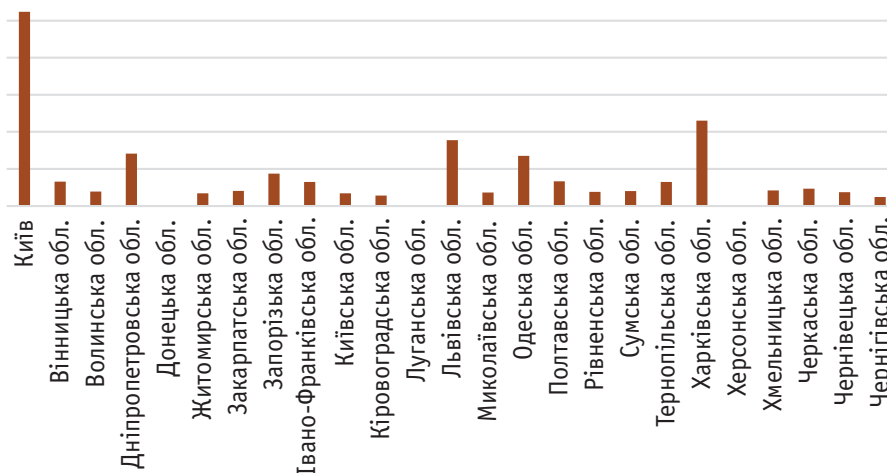

Рис. 1.2.11. Регіональний розподіл здобувачів за місцем навчання

1.2.6. Вступна кампанія — 2022

Вступна кампанія під час повномасштабного вторгнення не лише відбулася, але й відбулася повноцінно, про що свідчить як кількість вступників, так і кількість поданих заяв — українські випускники переважно обрали українські заклади вищої освіти.

За даними порталу «Вступ.ОСВІТА.УА»²² під час вступної кампанії — 2022 було подано більш 1,3 млн заяв вступників, зокрема:

на спеціальності бакалавра та медичного магістра (вступ на базі повної загальної середньої освіти (ПЗСО)) — майже 662 тис. заяв (кількість зменшилася порівняно з 2021 р., тоді — 1,1 млн заяв, тобто на близько 40 %);

на спеціальності ступеня «магістр» (без урахування вступників на базі ПЗСО) — майже 338 тис. заяв (кількість збільшилася порівняно з 2021 р., тоді — 216 тис. заяв, тобто на 36 %);

на спеціальності молодшого бакалавра — 1,8 тис. заяв.

Таблиця 1.2.5

Розподіл заяв вступників 2022 р. за регіонами

Регіон	Бакалавр та медичний магістр	Магістр	Молодший бакалавр	Разом
Київ	207048	78315	110	333376
Вінницька область	23844	10707	111	48725
Волинська область	15727	8045	0	34254
Дніпропетровська область	44421	19536	70	96846
Донецька область	3130	3218	0	10803
Житомирська область	12306	7055	20	29325
Закарпатська область	13504	6383	75	26262
Запорізька область	15047	14498	11	42663
Івано-Франківська область	22598	10577	0	48467
Київська область	6246	7056	0	21512
Кіровоградська область	4796	3000	0	12562
Луганська область	3433	4108	0	9545
Львівська область	90578	38125	11	152927
Миколаївська область	4859	4733	49	16243
Одеська область	37215	16955	103	77016
Полтавська область	14929	8733	37	35036
Рівненська область	12424	7200	56	29679
Сумська область	9314	8494	153	28292
Тернопільська область	20272	12848	16	46436
Харківська область	50444	37272	455	106737
Херсонська область	2857	2808	10	9618
Хмельницька область	12110	6831	0	27677
Черкаська область	12048	9886	397	32161
Чернівецька область	15589	7197	119	31031
Чернігівська область	7237	4304	0	17803
Разом	661976	337884	1803	1325040

Джерело: портал «Вступ.ОСВІТА.УА».

Як і минулого року, найбільше (31,6 %) випускників шкіл подали заяви у ЗВО м. Київ. Можна стверджувати, що на рівень зменшення поданих заяв впливає безпекова ситуація в регіоні; у регіонах, де відбувалися бойові дії та тривають ракетні обстріли й атаки дронами, кількість заяв зменшалася втричі, подекуди — удвічі. Подібну тенденцію демонструють Харківська (з 140 до 50 тис. заяв), Дніпропетровська (з 66 до 44 тис. заяв), Одеська (з 64,6 до 37,2 тис. заяв), Миколаївська (з 10,8 до 4,9 тис. заяв) області.

²² URL: <https://vstup.osvita.ua/>

1.3. Викладацький склад закладів освіти

Станом на початок 2023 р. у базі ЄДЕБО було представлено 145 114 записів про науково-педагогічних працівників (НПП). Однак у випадках, коли певна особа займає декілька посад як науково-педагогічний працівник (за сумісництвом), кожна така посада представляється окремим записом у базі. Як наслідок, такі особи представлені у базі декілька разів. Для підрахунку кількості «унікальних» науково-педагогічних працівників та проведення подальшого аналізу були вилучені дублюючі записи з однаковими ПІБ²³. У результаті було одержано масив з інформацією про 119 533 науково-педагогічних працівників.

Гендерний баланс очікувано зміщений: серед НПП переважають жінки (60 %) (рис. 1.3.1).

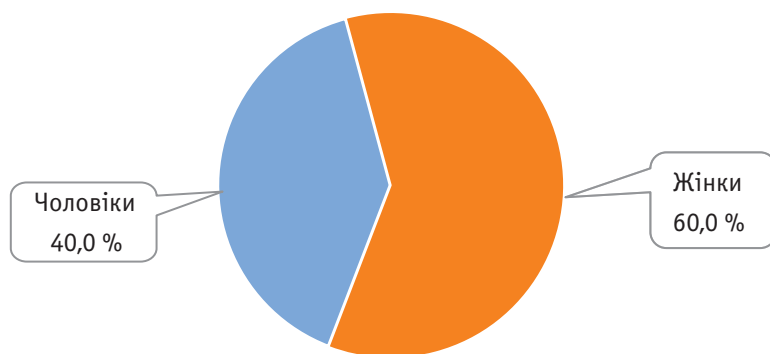

Рис. 1.3.1. Гендерний баланс науково-педагогічних працівників

Майже 60 % НПП мають наукові ступені, у т. ч. 13,5 % мають ступінь доктора наук і 46 % — кандидата наук чи доктора філософії. Однак у гендерному розрізі ситуація доволі істотно різниться (рис. 1.3.2). Так, у чоловіків частка осіб зі ступенями становить 77,2 %, тоді як у жінок — лише 62,3 %. Також серед чоловіків значно більша питома вага докторів наук — 20 % проти 9,2 % у жінок.

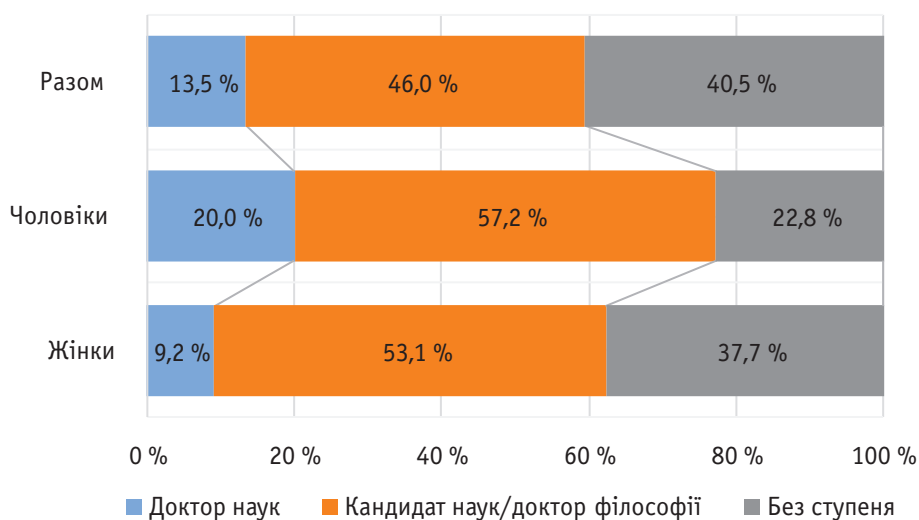

Рис. 1.3.2. Частка НПП із науковими ступенями

Ця ситуація добре ілюструється діаграмою гендерного балансу наявності наукових ступенів у науково-педагогічних працівників (рис. 1.3.3): серед докторів наук питома вага чоловіків складає 59,1 %, тоді як серед кандидатів наук/докторів філософії ситуація протилежна. Ще більш відчутний дисбаланс серед НПП, які не мають наукового ступеня: у цій категорії домінують жінки (71,3 %).

²³ Зі статистичних даних вилучено осіб, які є повними тезками (у яких збігаються прізвище, ім'я та по батькові), але ймовірність виникнення таких випадків є, вочевидь, вкрай невисокою, і в рамках даного аналізу нею можна знехтувати.

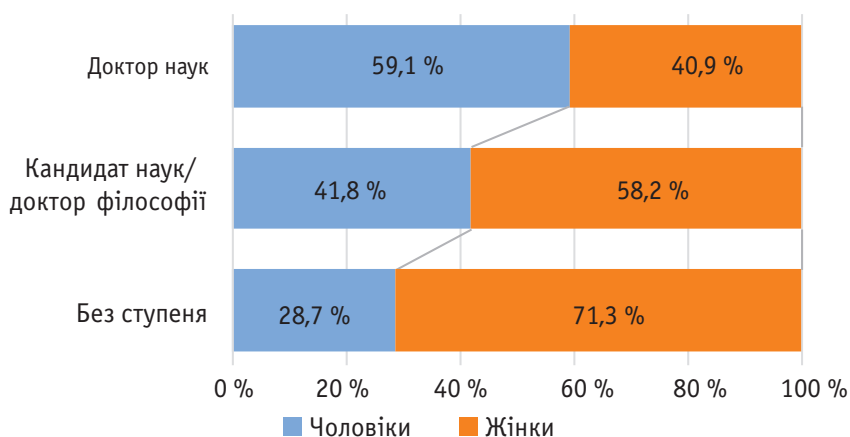

Рис. 1.3.3. Гендерний баланс наявності наукових ступенів у науково-педагогічних працівників

Щодо вчених звань, то їх мають 42 % науково-педагогічних працівників, у т. ч. 9,9 % мають вчене звання професора, 30,3 % — доцента і 1,8 % — старшого наукового співробітника (старшого дослідника)²⁴.

Як і у випадку з науковими ступенями, має місце відмінність у частках НПП із вченими званнями у гендерному розрізі. Так, питома вага чоловіків зі званням професора становить 15,4 %, тоді як у жінок — 6,2 %. При цьому частка НПП із званням доцента приблизно однакова як у чоловіків, так і у жінок. Натомість серед жінок значно більшою є частка осіб без вченого звання (62,1 % проти 51,6 % у чоловіків) (рис. 1.3.4).

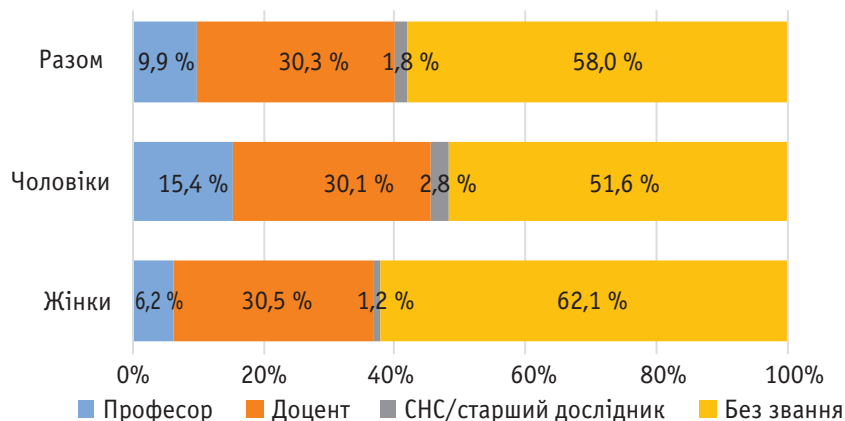

Рис. 1.3.4. Частка НПП із вченими званнями

Якщо ж проаналізувати гендерний баланс за кожною категорією, то можна побачити, що чоловіки «домінують» у категоріях осіб, що мають вчені звання професора та старшого наукового співробітника (старшого дослідника), тоді як жінки — у категоріях осіб, що мають вчене звання доцента та осіб, які не мають вченого звання (рис. 1.3.5).

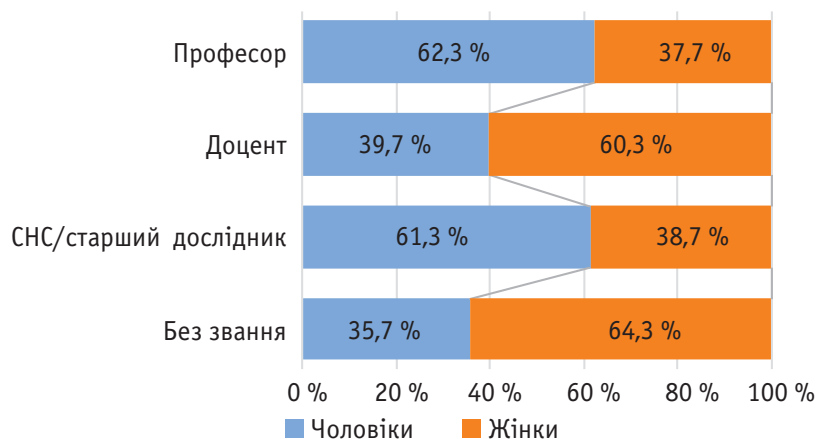

Рис. 1.3.5. Гендерний баланс наявності вчених звань у науково-педагогічних працівників

²⁴ У випадку, коли певна особа одночасно зі званням старшого наукового співробітника (старшого дослідника) має вчене звання професора чи доцента, то під час аналізу вона зараховувалась до категорії відповідно професорів чи доцентів.

1.4. Освітні програми

На початок лютого 2023 р. у базі ЄДЕБО було представлено (за рівнями вищої освіти) (рис. 1.4.1):

- бакалавр — 17184 освітні програми;
- магістр — 15123 освітні програми;
- доктор філософії — 2833 освітні програми;
- доктор мистецтва — 11 освітніх програм;
- молодший бакалавр — 485 освітніх програм.

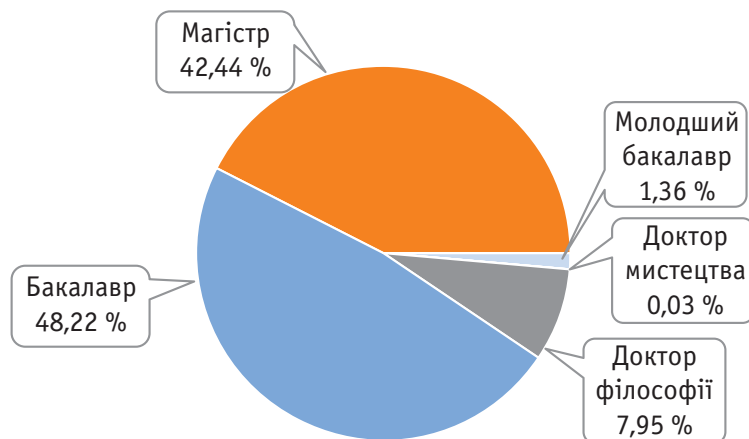

Рис. 1.4.1. Розподіл освітніх програм за рівнями вищої освіти

Статистичні дані стосовно розподілу освітніх програм за рівнями освіти та галузями знань наведені в табл. 1.4.1.

На бакалаврському рівні вищої освіти виразними «лідерами» є такі галузі знань, як 01 Освіта/Педагогіка (21,3 % від загальної кількості ОП) та 07 Управління та адміністрування (13,6 %). Другий умовний кластер формують такі галузі, як 03 Гуманітарні науки (8,7 %), 02 Культура і мистецтво (8,0 %), 05 Соціальні та поведінкові науки (7,6 %) та 12 Інформаційні технології (6,5 %). Приблизно така сама картина на магістерському рівні: «лідерами» є 01 Освіта/Педагогіка (17,5 % від загальної кількості ОП) та 07 Управління та адміністрування (16,0 %); другий умовний кластер формують такі галузі, як 03 Гуманітарні науки (8,4 %), 05 Соціальні та поведінкові науки (7,5 %) та 12 Інформаційні технології (6,2 %). Натомість дещо відмінна картина спостерігається на докторському рівні вищої освіти: лідерські позиції тут утримують галузі: 05 Соціальні та поведінкові науки (10,4 %), 07 Управління та адміністрування (10,3 %), 01 Освіта/Педагогіка (8,3 %), 03 Гуманітарні науки (8,3 %), 22 Охорона здоров'я (7,3 %), 12 Інформаційні технології (6,7 %), 10 Природничі науки (6,4 %) та 13 Механічна інженерія (5,8 %) (рис. 1.4.2).

Таблиця 1.4.1

Розподіл освітніх програм за галузями та рівнями вищої освіти

Галузь	Бакалавр	Магістр	Доктор філософії/мистецтва	Молодший бакалавр	Разом
1	2	3	4	5	6
01 Освіта/Педагогіка	3652	2652	237	47	6588
02 Культура і мистецтво	1383	663	55	4	2105
03 Гуманітарні науки	1497	1277	236	9	3019
04 Богослов'я	38	27	6	0	71
05 Соціальні та поведінкові науки	1311	1130	297	40	2778
06 Журналістика	169	163	19	1	352
07 Управління та адміністрування	2331	2416	292	145	5184
08 Право	366	306	113	22	807
09 Біологія	73	112	95	2	282

Продовження таблиці 1.4.1

1	2	3	4	5	6
10 Природничі науки	471	534	181	10	1196
11 Математика та статистика	146	157	70	0	373
12 Інформаційні технології	1124	933	191	12	2260
13 Механічна інженерія	609	688	166	18	1481
14 Електрична інженерія	397	439	77	9	922
15 Автоматизація та приладобудування	365	386	72	11	834
16 Хімічна та біоінженерія	196	199	42	5	442
17 Електроніка та телекомунікації	240	265	46	1	552
18 Виробництво та технології	325	327	52	33	737
19 Архітектура та будівництво	335	401	40	12	788
20 Аграрні науки та продовольство	246	237	87	31	601
21 Ветеринарна медицина	19	45	29	1	94
22 Охорона здоров'я	309	386	208	9	912
23 Соціальна робота	222	166	23	5	416
24 Сфера обслуговування	339	223	9	22	593
25 Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону	92	104	25	4	225
26 Цивільна безпека	112	91	19	0	222
27 Транспорт	379	270	50	23	722
28 Публічне управління та адміністрування	143	271	66	2	482
29 Міжнародні відносини	295	255	41	7	598
Разом	17184	15123	2844	485	35636

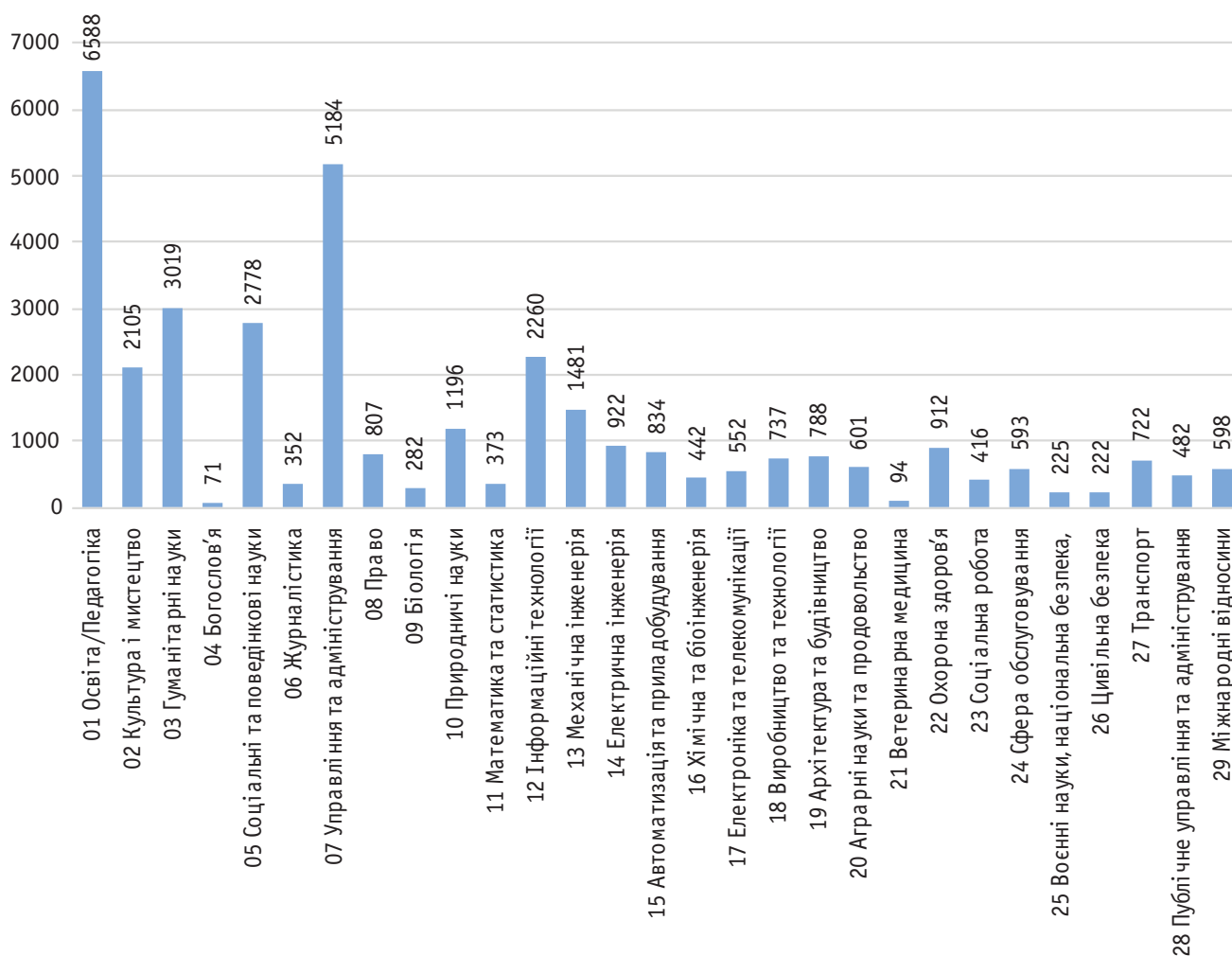

Рис. 1.4.2. Розподіл освітніх програм за галузями знань

1.5. Переміщені заклади

Відповідно до інформації Міністерства освіти і науки України, станом на 1 серпня 2022 р., згідно з оперативною інформацією МОН, було переміщено (з урахуванням першої хвили переміщення у 2014 р.) 29 ЗВО та 64 відокремлених структурних підрозділи ЗВО державної, комунальної й приватної форм власності. Серед них: 16 ЗВО і 45 відокремлених структурних підрозділів ЗВО, що належать до сфери управління МОН; два ЗВО та один відокремлений структурний підрозділ ЗВО, що належать до сфери управління Міністерства охорони здоров'я України; один відокремлений структурний підрозділ ЗВО, що належить до сфери управління Міністерства культури та інформаційної політики України; два ЗВО та один відокремлений структурний підрозділ ЗВО, що належать до сфери управління Міністерства внутрішніх справ України; один відокремлений структурний підрозділ ЗВО комунальної форми власності; 9 ЗВО і 15 відокремлених структурних підрозділів ЗВО приватної форми власності²⁵.

З наявної інформації про переміщення 19 ЗВО до безпечніших регіонів країни можна зробити ряд висновків, а саме: майже половина переміщених ЗВО (9) переїхали з Донецької області, 4 — з Луганської та по 3 ЗВО — з Херсонської й Запорізької областей; усі університети Запорізької області переміщено до обласного центру; серед регіонів, у яких знайшли нове місце розташування переміщені ЗВО, лідирують Дніпропетровська, Запорізька й Хмельницька області (прийняли по три ЗВО); спостерігається висока регіональна диференціація розташування переміщених ЗВО. Усього 11 регіонів країни прийняли переміщені ЗВО. Крім уже зазначених регіонів, університети переміщувалися до Миколаєва, Івано-Франківська, Луцька, Кропивницького, Тернополя, Києва, Рівного, а також міст Полтавської області; переважно переміщені університети розташовуються на території галузево споріднених ЗВО чи інших закладів освіти²⁶.

У зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України були переміщені такі заклади вищої освіти, що належать до сфери управління Міністерства освіти і науки України²⁷:

Донецька область:

- Донбаський державний педагогічний університет та Горлівський інститут іноземних мов (м. Дніпро²⁸);
- Донецький національний технічний університет разом із відокремленими структурними підрозділами: Бахмутський індустріальний фаховий коледж, Костянтинівський індустріальний фаховий коледж (м. Луцьк);
- Приазовський державний технічний університет разом із відокремленими структурними підрозділами: Маріупольський фаховий коледж, Маріупольський політехнічний фаховий коледж, Маріупольський машинобудівний фаховий коледж (м. Дніпро);
- Донбаська державна машинобудівна академія (м. Тернопіль), структурний підрозділ Дружківський фаховий коледж (м. Дніпро);
- Донбаська національна академія будівництва і архітектури разом із відокремленим структурним підрозділом Дружківський житлово-комунальний фаховий коледж (м. Івано-Франківськ);
- Маріупольський державний університет разом із відокремленим структурним підрозділом Вугледарський фаховий коледж (м. Київ).

Запорізька область:

- Бердянський державний педагогічний університет разом із відокремленим структурним підрозділом Бердянський економіко-гуманітарний коледж Бердянського державного педагогічного університету (м. Запоріжжя);
- Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького (м. Запоріжжя);
- Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного разом із відокремленими структурними підрозділами: Василівський фаховий коледж, Ногайський фаховий коледж, Мелітопольський фаховий коледж, Бердянський фаховий коледж (м. Запоріжжя), Новокаховський фаховий коледж (м. Кропивницький).

²⁵ URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serpn.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Inform-analityc.zbirn-Osvita.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu.22.08.2022.pdf>. С. 165.

²⁶ Там само. С. 172.

²⁷ URL: <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/pro-ministerstvo/najposhirenishi-zapitannya-vidpovidi-ta-aktualni-kontakti-mon-pidchas-voyennogo-stanu/najposhirenishi-zapitannya-vidpovidi/fahova-peredvisha-visha-osvita>

²⁸ Тут і далі в дужках вказаний населений пункт, до якого був переміщений заклад.

Луганська область:

- Луганський національний університет імені Тараса Шевченка разом із відокремленими структурними підрозділами: Фаховий коледж Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», Старобільський фаховий коледж, Кадіївський педагогічний фаховий коледж, Лисичанський педагогічний фаховий коледж, Рубіжанський фаховий коледж, Брянківський фаховий коледж, відокремленим підрозділом «Регіональний центр професійної освіти Луганського національного університету імені Тараса Шевченка» (м. Полтава);
- Луганський національний аграрний університет²⁹ разом із відокремленими структурними підрозділами: Донбаський аграрний фаховий коледж, Донецький фаховий коледж, Старобільський фаховий коледж, відокремленим підрозділом «Луганський державний обласний навчальний центр підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації кадрів АПК Луганського національного аграрного університету» (м. Дніпро);
- Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля разом із відокремленим структурним підрозділом Сєверодонецький політехнічний фаховий коледж (м. Дніпро, м. Кам'янець-Подільський, м. Хмельницький).

Херсонська область:

- Херсонська державна морська академія разом із відокремленим структурним підрозділом Морський фаховий коледж (м. Одеса);
- Херсонський державний аграрно-економічний університет разом із відокремленим структурним підрозділом Скадовський аграрний фаховий коледж (м. Кропивницький);
- Херсонський державний університет разом із відокремленими структурними підрозділами: Бериславський фаховий педагогічний коледж імені В. Ф. Беньковського, Генічеський фаховий коледж (м. Івано-Франківськ);
- Херсонський національний технічний університет разом із відокремленим структурним підрозділом Економіко-технологічний фаховий коледж (м. Хмельницький, Хмельницька область).

За даними ЄДЕБО, станом на 1 січня 2023 р. у цих університетах навчалося близько 41 тис. здобувачів (табл. 1.5.1).

Таблиця 1.5.1

Кількість здобувачів у переміщених університетах, підпорядкованих МОН

Назва закладу вищої освіти	Кількість здобувачів
Донбаський державний педагогічний університет	1933
Донецький національний технічний університет	1380
Приазовський державний технічний університет	2157
Донбаська державна машинобудівна академія	1306
Донбаська національна академія будівництва і архітектури	423
Маріупольський державний університет	3244
Бердянський державний педагогічний університет	3399
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького	2599
Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного	3847
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка	5687
Луганський національний аграрний університет	0
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля	4409
Херсонська державна морська академія	2715
Херсонський державний аграрно-економічний університет	2573
Херсонський державний університет	3659
Херсонський національний технічний університет	1684
Разом	41015

²⁹ Приєднаний до Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Отже, чимало українських закладів вищої освіти вимушені були змінити місце розташування, налагоджувати освітній процес, комунікацію з науково-педагогічним персоналом та здобувачами вищої освіти. На сьогодні значна частина цих закладів вищої освіти поновили повноцінну діяльність та залучені до процесів зовнішнього забезпечення якості вищої освіти.

Щодо здобувачів вищої освіти, то 3,9 % від усієї їх кількості по Україні навчаються у переміщених університетах.

2. ЗАКОНОДАВЧІ ЗМІНИ У СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗА 2022 РІК

Після введення в Україні воєнного стану виникла необхідність суттєвої зміни підходів до проведення акредитації освітніх програм. Тому 16.03.2022 Кабінетом Міністрів України було прийнято Постанову № 295 «Про особливості акредитації освітніх програм, за якими здійснюють підготовку здобувачі вищої освіти, в умовах воєнного стану», якою встановлено, що строк дії сертифікатів закладів вищої освіти (наукових установ) про акредитацію спеціальностей і напрямів підготовки та сертифікатів про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, що були чинними на 24 лютого 2022 р., продовжується до 1 липня року, наступного за роком припинення або скасування воєнного стану в Україні.

Відповідно до вказаної постанови Національному агентству із забезпечення якості вищої освіти тимчасово дозволяється проведення акредитації освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, у віддаленому (дистанційному) режимі, а також ухвалення рішення про умовну (відкладену) акредитацію освітніх програм без проведення або з частковим проведенням акредитаційної експертизи без оплати вартості акредитації закладом вищої освіти.

На виконання згаданої постанови Кабінету Міністрів України, Національним агентством було розроблено Тимчасовий порядок акредитації освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, в умовах воєнного стану, затверджений рішенням Національного агентства від 14.04.2022 (протокол № 6(11)), відповідно до якого усі освітні програми, про намір провести акредитацію яких заклади вищої освіти попередньо повідомили Національне агентство та інформація про які внесена до графіку акредитацій на навчальний рік 2021/2022, починаючи з 17 березня 2022 р., проходять акредитацію за однією з двох процедур:

- у віддаленому (дистанційному) режимі, відповідно до Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, затвердженого Наказом МОН України від 11.07.2019 № 977 та Тимчасового порядку проведення акредитаційної експертизи із використанням технічних засобів відеозв'язку, затвердженого рішенням Національного агентства від 17.03.2020 (протокол № 6(23));
- за спрощеною процедурою з ухваленням рішення про умовну (відкладену) акредитацію без проведення або з частковим проведенням акредитаційної експертизи без оплати вартості акредитації закладом вищої освіти.

Продовження акредитацій освітніх програм в умовах воєнного стану та прийняття відповідних нормативних документів є важливим рішенням, необхідним для продовження ефективного забезпечення організації освітнього процесу в цих умовах і як окрема складова загальної системи зовнішнього забезпечення якості вищої освіти.

З метою вдосконалення процесу акредитації освітніх програм та враховуючи складнощі, з якими зіткнулися заклади вищої освіти (наукові установи) через військову агресію російської федерації проти України й запровадженням воєнного стану, Національним агентством, керуючись п. 1 ч. 1 ст. 18 Закону України «Про вищу освіту», було розроблено проєкт Тимчасового положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, в умовах воєнного стану (2022), яке наразі перебуває на затвердженні. Вказане тимчасове положення визначає основні засади та порядок проведення акредитації освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, як інструмента зовнішнього забезпечення якості вищої освіти в Україні в умовах воєнного стану та в період ліквідації наслідків війни. У тимчасовому положенні також передбачено суттєве зменшення вартості акредитації освітніх програм, що важливо в умовах сьогодення.

Окрім того, 12 січня 2022 р. було прийнято Постанову Кабінету Міністрів України № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії». На виконання цієї постанови та інших актів законодавства Національним агентством було розроблено та затверджено Порядок розгляду скарг/повідомлень щодо фактів академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації (протокол № 10 (15) від 21.06.2022), який визначає процедуру розгляду комітетом із питань етики скарг/повідомлень щодо наявності

в дисертаціях на здобуття ступеня доктора філософії (наукового ступеня доктора наук, кандидата наук) та/або наукових публікаціях, у яких висвітлені наукові результати дисертацій, фактів академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації, а також Порядок розгляду повідомлень щодо порушення процедури захисту дисертації Апеляційним комітетом Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти (протокол № 11 (16) від 19.07.2022), який регулює питання розгляду Апеляційним комітетом Національного агентства повідомлень про порушення процедури захисту дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії та скасування Національним агентством рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти (наукової установи) про присудження ступеня доктора філософії.

Зазначені нормативні акти покликані забезпечити вирішення актуальних проблем вищої освіти в Україні в частині встановлення чіткого механізму притягнення до академічної відповідальності порушників правил академічної доброчесності з метою уникнення правового нігілізму, та визначити роль Національного агентства в цих процесах.

6 грудня 2022 р. Кабінет Міністрів України ухвалив Постанову № 1392 «Про внесення змін до переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти», що зумовлено необхідністю забезпечення гармонізації систем вищої та фахової передвищої освіти із вимогами й практиками Європейського Союзу.

Відбулися зміни назв окремих спеціальностей: «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок», «Підприємництво та торгівля», «Біологія та біохімія», «Кібербезпека та захист інформації», «Відновлювальні джерела енергії та гідроенергетика», «Електронні комунікації та радіотехніка», «Садівництво, плодоовочівництво та виноградарство», «Терапія та реабілітація», «Туризм і рекреація»; спеціальності галузі «Автоматизація та приладобудування» перенесено до галузі «Електроніка, автоматизація та електронні комунікації»; об'єднано спеціальності «Ветеринарна медицина» та «Ветеринарна гігієна, санітарія і експертиза»; у 25 галузі Воєнної науки введено спеціальність «Управління інформаційною безпекою».

Міністерство освіти і науки України у своєму коментарі звернуло увагу, що «ядром вищої освіти, яке визначає її зміст, сутність здобутої освіти, присвоєних кваліфікацій тощо, є освітні програми, а не спеціальності. Галузі знань і спеціальності встановлюють загальну рамку. Відповідно зміни в переліку галузей та спеціальностей не перешкоджають реалізовувати освітні програми, що належать до змінених позицій переліку» (<https://mon.gov.ua/ua/news/rishennya-uryadu-prodovzhenno-garmonizaciyu-pereliku-galujej-znan-ta-specialnostej-iz-mizhnarodnoyu-standartnoyu-klasifikaciyeyu-osviti-msko>).

Однак вказані зміни ставлять нові завдання перед Національним агентством, зокрема на часі активізація співпраці з Науково-методичною радою Міністерства освіти і науки України для подальшого погодження стандартів вищої освіти та закладами вищої освіти з метою розвитку скооригованих освітніх програм.

Водночас збройна агресія росії проти України, бойові дії на значній території України, знищення або пошкодження ворогом критичної енергетичної інфраструктури зумовили неможливість дотримання в усіх випадках строків атестації здобувачів доктора філософії. Відтак із метою захисту прав здобувачів Національним агентством було ініційовано внесення змін до Постанови Кабінету Міністрів України № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», які були затверджені Постановою Кабінету Міністрів України № 341 від 21.03.2022. Такими змінами передбачено, що період дії воєнного стану, а також наступні три місяці після його припинення або скасування, не враховуються під час обчислення строків, визначених цим Порядком.

Згідно із запланованими заходами, визначеними Національним планом дій зовнішнього забезпечення якості вищої освіти України на період 2022–2023 рр., Національне агентство у вказаний період ініціює зміни до нормативно-правових актів із метою їх вдосконалення, а саме: бере участь у розробці законодавчих змін у сфері вищої освіти, наукової діяльності, реалізації всіх видів акредитації, формуванні простору академічної доброчесності тощо.

Разом із тим формування пропозицій щодо законодавчого забезпечення якості вищої освіти сприятиме інтеграції системи вищої освіти України в загальноєвропейський освітній та науковий простір.

Відтак, ще одним кроком до запровадження дієвих механізмів забезпечення академічної доброчесності у сферах освіти і науки у 2022 р. стали розробка та надання Національним агентством (згідно із ч. 2 ст. 18 Закону України «Про вищу освіту») пропозицій щодо законодавчого забезпечення якості вищої освіти, зокрема змін до проєкту Закону України «Про академічну доброчесність» та проєкту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення якості вищої освіти», адже досвід Національного агентства у відстоюванні принципів академічної доброчесності в публічному просторі та в судах вказує на необхідність прийняття спеціального закону, який міститиме, в тому числі, основні вимоги та способи щодо процедурного забезпечення академічної доброчесності.

Проєкт Закону України «Про академічну доброчесність» передбачає основні вимоги щодо забезпечення академічної доброчесності, способи забезпечення академічної доброчесності, види порушень академічної доброчесності та заходи реагування на такі порушення тощо.

Законопроєктом «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення якості вищої освіти» передбачено, зокрема, можливість проведення постакредитаційного моніторингу. Тривалість дії сертифікату про акредитацію встановлюється у п'ять років, про умовну акредитацію — тривалістю в один рік. Запропонована зміна має створити передумови подальшого розвитку системи забезпечення якості вищої освіти та її відповідності загальноєвропейським стандартам, оскільки запропоновані новації цілком відповідають Стандартам і рекомендаціям щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG-2015).

Запропонований законопроєкт містить механізм вдосконалення процедури оскарження рішень Національного агентства, що стане дієвим інструментом у захисті інтересів усіх суб'єктів акредитаційних відносин.

Окрім наведеного, законопроєкт вдосконалює правове регулювання існуючих механізмів акредитації освітніх програм, здійснення інституційної акредитації, створює належні умови для здійснення акредитації недержавними організаціями забезпечення якості вищої освіти, при цьому Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти одержує можливість проведення постакредитаційного моніторингу, що цілком відповідає світовій практиці забезпечення якості вищої освіти.

3. ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОГО АГЕНТСТВА ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

3.1. Історичний огляд діяльності Національного агентства

Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти є незалежним постійно діючим колегіальним органом, створеним Постановою Кабінету Міністрів України «Про утворення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти» від 15 квітня 2015 р. відповідно до ст. 17 Закону України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 р.

Перший склад Національного агентства було обрано у 2015 р., проте через цілу низку причин він так і не почав свою роботу. У 2018 р. відбулося «перезавантаження» Національного агентства — Законом України «Про освіту» 2017 р. були змінені принципи обрання членів Агентства, новий склад був обраний міжнародною конкурсною комісією та затверджений Кабінетом Міністрів України у грудні 2018 р., у січні—лютому 2019 р. був обраний і затверджений Кабінетом Міністрів України керівний склад Національного агентства.

У жовтні 2021 р. рішенням Верховного Суду було скасоване Розпорядження КМУ № 1063-р про затвердження складу Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти. Вже 2 листопада 2021 р. був прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти», розроблений із метою усунення правової колізії в Законі України «Про вищу освіту» в частині принципів відбору членів Національного агентства, а саме застосування принципів галузевого представництва при відборі до складу Національного агентства представників роботодавців та здобувачів вищої освіти. Тим самим Законом було надано право Кабінету Міністрів України затвердити тимчасовий склад Національного агентства без проведення конкурсу. 2 грудня 2021 р. Кабінет Міністрів України затвердив тимчасовий склад Національного агентства в тому складі, який був до рішення Верховного Суду. 3 грудня 2021 р. відбулося перше засідання тимчасового складу Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти. Під час засідання відбулися вибори Голови тимчасового складу Національного агентства та чотирьох заступників Голови Національного агентства відповідно до Статуту.

У березні 2022 р. у зв'язку з обранням на посаду президента Києво-Могилянської академії Сергій Квіт звернувся до Кабінету Міністрів України з проханням про звільнення з посади Голови Національного агентства, уряд задовільнив це прохання. 1 квітня 2022 р. Андрія Бутенка було призначено Головою Національного агентства до закінчення повноважень тимчасового складу та введено трьох нових членів тимчасового складу Національного агентства. Повноваження тимчасового складу Національного агентства тривають до затвердження нового складу Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, сформованого за наслідками конкурсу, але не більше шести місяців із дня припинення або скасування воєнного стану.

2022 р. став випробуванням для України, росія завдає постійних ударів, знищує міста, вбиває та калічить людей, обстрілює навчальні заклади та критичну інфраструктуру, лишаючи Україну знеструмленою. У такі важкі часи робота Національного агентства потребує постійної адаптації та гнучкості. В умовах війни Національне агентство не лише не припинило роботу, а й продовжує підтримувати заклади вищої освіти, адаптуючись до існуючих обставин. Процес акредитації в онлайн-режимі, а також можливість приймати рішення про умовну (відстрочену) акредитацію освітніх програм без або з частковою акредитаційною експертизою відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 295 від 16.03.2022, значно допомогли переміщеним та пошкодженим закладам вищої освіти.

Також Національне агентство продовжує дотримуватись Рекомендацій і стандартів Європейського простору вищої освіти ESG-2015, підтримувати комунікацію зі стейкхолдерами, інформувати суспільство про забезпечення якості вищої освіти, акумулювати кращі практики від міжнародних партнерів та проводити акредитацію в умовах постійних відключень електроенергії.

Місія та стратегія

Місія Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти — стати каталізатором позитивних змін у вищій освіті та формування культури її якості.

Загальні цілі діяльності Національного агентства визначені в Стратегії Національного агентства, яка була затверджена у 2019 р. У зв'язку з початком повномасштабного вторгнення РФ в Україну дію Стратегії було пролонговано 25 жовтня 2022 р. на засіданні Національного агентства на період воєнного стану. Водночас Стратегія Національного агентства не втрачає своєї актуальності та є основою для діяльності агентства і дотепер: якість освітніх послуг, визнання якості наукових результатів, забезпечення системного впливу діяльності Національного агентства. Вони відповідають інтересам ключових стейкхолдерів — закладів вищої освіти, здобувачів вищої освіти та роботодавців.

3.2. Співробітництво з іноземними агентствами забезпечення якості та консультації з міжнародними експертами

Продовження карантинних обмежень, а згодом і запровадження в Україні воєнного стану не зупинило міжнародне співробітництво. На початку 2022 р. у межах меморандуму про співробітництво з казахським агентством IAAR була проведена спільна (паралельна) акредитація освітньої програми з медицини Сумського державного університету, яка почалася у 2021 р. Це був пілотний проєкт Національного агентства, який реалізувався разом із IAAR (Independent Agency for Accreditation and Rating, Казахстан) і передбачав одночасну акредитацію медичних освітніх програм в українських закладах вищої освіти з метою їх визнання не тільки в Україні, але й в інших країнах світу відповідно до стандартів World Federation for Medical Education — WFME. У межах цього пілотного проєкту відбулася одночасна виїзна акредитаційна експертиза освітньо-професійної програми «Медицина» спеціальності 222 «Медицина» за другим (магістерським) рівнем вищої освіти у Сумському державному університеті (далі — СумДУ). Експерти Національного агентства оцінювали освітню програму на відповідність критеріям, передбачених Положенням про акредитацію, а експертна група IAAR працювала за вимогами WFME. Слід зазначити, що критерії якості освітніх програм Національного агентства та IAAR повною мірою співставні та практично не відрізняються. Отже, обидві експертні групи працювали злагоджено, професійно та із додержанням усіх вимог національного законодавства й міжнародних стандартів. Спількування експертів із фокус-групами відбувалося англійською мовою — міжнародні експерти й спостерігачі відзначили високий рівень володіння англійською мовою як українських експертів, так і представників СумДУ та студентів. Після виїзної акредитації були сформовані звіти експертних груп і рішення обох агентств, які приймалися незалежно одне від одного відповідно до національного законодавства кожної країни.

У 2022 р. були підписані меморандуми про співробітництво з Агентством із забезпечення якості (QAA, Великобританія), Центральним агентством з оцінювання й акредитації (ZeVA, Німеччина), Румунським агентством із забезпечення якості вищої освіти (ARACIS), Агентством із визнання та забезпечення якості освіти (ARQA, Казахстан), Угорською комісією з акредитації (MAB). Триває узгодження тексту меморандуму з головним комітетом, відповідальним за оцінку та акредитацію закладів вищої освіти для підготовки професійних інженерів у Франції (Commission des Titres d'Ingénieur, CTI).

QAA — це незалежний орган із забезпечення якості вищої освіти у Великобританії. QAA було засноване в 1997 р., воно співпрацює із стейкхолдерами та студентами з усіх чотирьох адміністративно-політичних частин Великобританії. Співробітництво Національного агентства з британським агентством почалося ще у 2019 р. QAA надавало експертну підтримку у підготовці тренерів для Національного агентства. Наступна підготовка тренерів експертами з QAA пройшла восени 2020 р. На сьогодні підготовлено 45 тренерів, які успішно навчали більше 4000 експертів з акредитації в Україні. Також упродовж 2020–2021 рр. проходили інші заходи, вебінари, форуми, у яких брали спільну участь українське та британське агентства. Серед напрямів подальшої співпраці було виокремлено роботу над популяризацією та забезпечення принципів академічної доброчесності, а також розробку оптимальної для України моделі інституційної акредитації. Ці ініціативи лягли в основу меморандуму про взаєморозуміння, який буде підписано в майбутньому.

ZeVA — перше акредитаційне агентство, що з'явилося в Німеччині у 1995 р. ZeVA активно працює у сфері забезпечення якості вищої освіти Німеччини, Європи та за її межами. Німецьке

агентство активно долучене до проведення акредитації освітніх програм у закладах вищої освіти України.

ARACIS є автономною державною установою національного інтересу, яка має статус юридичної особи та власний бюджет доходів і витрат. Агентство не піддається політичному чи будь-якому іншому втручанню. Місія ARACIS полягає в проведенні якісного зовнішнього оцінювання освіти, що надається закладами вищої освіти та іншими організаціями, що пропонують освітні програми в Румунії.

ARQA — це неприбуткова громадська організація, створена в 2015 р. з метою просування та сприяння розвитку системи забезпечення якості освіти через процедури інституційної та програмної акредитації, рейтинги освітніх організацій та незалежне оцінювання рівня кваліфікації спеціалістів; включене в реєстр визнаних органів акредитації в Казахстані.

МАВ — є незалежним експертним органом національного рівня, якому доручено здійснювати зовнішню оцінку якості освітньої та пов'язаної з нею дослідницької діяльності та систем внутрішнього забезпечення якості закладів вищої освіти Угорщини.

Національне агентство започаткувало співпрацю з Quality Matters — глобальною організацією, яка займається забезпеченням якості в онлайн-ових та інноваційних цифрових середовищах викладання та навчання, оперує вже більше 15 років та налічує більш ніж 60 тис. членів. Було проведено серію зустрічей, під час яких був розроблений план співробітництва Quality Matters та закордонних експертів із українськими закладами вищої освіти та науково-педагогічним складом.

У другій половині 2022 р. розпочалась співпраця з акредитаційною організацією Нідерландів і Фландрії (NVAO), а в грудні агентства провели спільний вебінар, під час якого Національне агентство поширило досвід диджиталізації процесів забезпечення якості освіти, а NVAO розповіли про особливості перевірки ENQA.

3.3. Акредитація освітніх програм як основна процедура зовнішнього забезпечення якості вищої освіти

Методологія акредитації

Національне агентство у своїй діяльності спирається на принципи довіри і взаємної вимогливості, маючи на меті поширювати їх в українському академічному середовищі. Ці принципи мають закласти основу репутаційного капіталу українських закладів вищої освіти поряд із новою культурою якості та доброчесності та відповідно до кращих європейських практик і стандартів ESG-2015. У процесі акредитації Національне агентство виконує насамперед не каральну, а сервісну функцію, реалізує парадигму консультативного оцінювання, допомагаючи закладам вищої освіти в їхньому прагненні до досконалості. Для цього налагоджено постійний діалог і плідна співпраця.

Для експертів Національного агентства були розроблені Методичні рекомендації щодо застосування критеріїв оцінювання якості освітньої програми (2019 р.), Рекомендації щодо застосування критеріїв оцінювання якості освітньої програми (затвержені Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти 17 листопада 2020 р.).

Слід зазначити, що за результатами першого року проведення акредитацій за новою системою, опитувань експертів, зворотного зв'язку від представників закладів вищої освіти, а також через виклики пандемії були розроблені пропозиції змін до Положення про акредитацію освітніх програм із метою легалізації дистанційної та змішаної форм акредитаційної експертизи, зменшення вартості акредитації, подальшого вдосконалення процедури акредитації та критеріїв оцінювання якості освітніх програм у сфері вищої освіти, а також приведення Положення про акредитацію у відповідність до змін у законодавстві України, які відбулись за останні роки.

Акредитаційна експертиза переслідує дві нерозривні цілі:

- об'єктивно оцінити, наскільки освітня програма та діяльність з її реалізації відповідають Критеріям якості освітньої програми;
- надати закладу та програмі консультації щодо подальшого удосконалення.

Загалом методологія акредитації, що застосовується Національним агентством, відповідає європейським стандартам. Разом із тим є певні проблеми, зокрема такі:

- недостатня обізнаність частини гарантів освітніх програм та інших задіяних у процесі внутрішнього забезпечення якості представників ЗВО у сфері освітнього законодавства спричиняє неповне розуміння вимог якісних сучасних підходів організації освітнього процесу, що базуються на вимогах ESG 2015;
- труднощі із плануванням візитів через повітряні тривоги, обстріли, відключення електрики, відсутність зв'язку;
- невідповідність рекомендацій для закладів вищої освіти щодо покращення освітнього процесу SMART-критеріям;
- відсутність підвищення кваліфікації експертів як системи;
- невідповідність встановленої експертною групою рівня відповідності критеріям оцінювання освітньої програми визначеним нею недолікам;
- неуніфікованість вимог і підходів різних галузевих експертних рад;
- необґрунтованість зміни оцінок, попередньо наданих експертною групою, галузевими експертними радами, що спричиняє повернення акредитаційної справи на повторний розгляд галузевих експертних рад.

ПРОЦЕС АКРЕДИТАЦІЇ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ

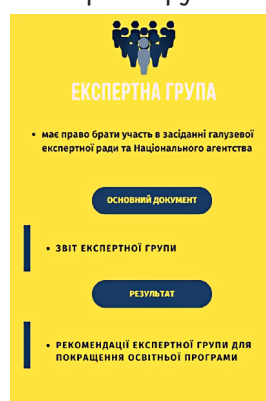
На наведених нижче схемах демонструється місце і роль учасника процесу акредитації освітніх програм як основної форми зовнішнього забезпечення якості.

Заклад вищої освіти

- започатковує освітню програму та забезпечує освітню діяльність за нею;
- вдосконалює освітню програму;
- планує акредитацію як процедуру зовнішнього забезпечення якості освіти;
- здійснює необхідні заходи в межах акредитаційної процедури;
- інформує про намір акредитувати освітню програму;
- готує, подає заяву про проведення акредитації та відомості самооцінювання;
- співпрацює з експертною групою.

Експертна група

- вивчає відомості самооцінювання та інші документи акредитаційної справи;
- формує програму візиту та погоджує її із закладом вищої освіти;
- здійснює візит до закладу вищої освіти;
- готує та підписує звіт експертної групи.

Галузева експертна рада

- аналізує відомості самооцінювання, звіт експертної групи та інші документи акредитаційної справи;
- готує експертний висновок галузевої експертної ради;
- затверджує експертний висновок галузевої експертної ради на засіданні.

Національне агентство

- затверджує графік подання заяв про акредитацію та відомості самооцінювання;
- аналізує акредитаційну справу;
- затверджує рішення Національного агентства.

Інформаційна система

За підтримки партнерів вперше у світовій історії зовнішнього забезпечення якості вищої освіти Національним агентством створена інформаційна система з автоматизації процесу акредитації освітніх програм закладів освіти. Усі процеси, процедури та документообіг відбуваються через цю систему.

Система структурована відповідно до етапів акредитації, створена для спрощення адміністративних процесів та скорочення часу на опрацювання документів під час процесу акредитації освітніх програм.

Функціональні можливості ІС

Процес акредитації передбачає інформаційну взаємодію між різними суб'єктами — Національного агентства (його працівниками та членами), закладами вищої освіти (науковими установами), експертами та членами галузевих експертних рад. У процесі цієї взаємодії відбувається обмін інформацією та документами за визначеними формами та у визначеній послідовності. Система забезпечує обмін цією інформацією в електронній формі, а також по-даліше зберігання відповідної інформації.

У межах Системи відбувається робота з акредитаційними справами. Акредитаційна справа стосується однієї освітньої програми (яка ідентифікується за її ідентифікатором у ЄДЕБО) і містить сукупність документів та інформацію, яка створена та накопичена під час проведення її акредитації.

Для однієї ОП може бути створено не більше однієї акредитаційної справи у межах одного навчального року. Акредитаційна справа може бути створена лише для тієї ОП, яка включена до Графіка на відповідний навчальний рік.

Акредитаційна справа проходить низку етапів, що відповідають процедурі акредитації.

Доступ до акредитаційних справ та документів, які в ній містяться, забезпечується залежно від ролі користувача та етапу акредитаційної справи.

Структура ІС

Система складається із клієнтської та серверної частин.

Складові ІС

Клієнтська частина

Клієнтська частина реалізована як вебзастосунок, сумісний із найновішими версіями основних веббраузерів (Chrome, Firefox, Safari, Opera).

Основні інтерфейси взаємодії з користувачами, що реалізовані в межах клієнтської частини, включають:

- інтерфейс для автентифікації користувача;
- інтерфейс перегляду переліку акредитаційних справ, доступних користувачеві (для автентифікованих та неавтентифікованих користувачів);
- інтерфейс перегляду окремої акредитаційної справи, що дозволяє переглянути документи, які належать до справи, та загальні відомості про справу (для автентифікованих та неавтентифікованих користувачів);
- інтерфейси перегляду та/або редагування окремих документів, що входять до акредитаційної справи (для автентифікованих та неавтентифікованих користувачів);
- інтерфейс перегляду Графіку;
- інтерфейси подання повідомлень до Графіку;
- інтерфейс перегляду повідомлень закладів освіти, які подані до Графіка.

Робота з кваліфікованим електронним підписом (КЕП) реалізована в межах клієнтської частини відбувається на стороні користувача.

Серверна частина

Серверна частина передбачає обмін даними з клієнтською частиною, зокрема отримання та обробка даних, введених користувачами, та передача даних для роботи користувачів з ними.

Серверна частина передбачає роботу з реляційною БД, структура якої забезпечує оптимальне зберігання інформації, обробка якої здійснюється у межах Системи.

Обмін даними з клієнтською частиною відбувається з використанням відповідного API.

Особливо важливим принципом нової процедури акредитації стало забезпечення прозорості всіх її етапів. Це стало можливим, оскільки нова парадигма акредитації освітніх програм спирається на запроваджену Агентством унікальну інформаційну систему — Сервіс акредитації освітніх програм закладів вищої освіти, якою послуговуються не лише учасники акредитаційного процесу. Через публічний інтерфейс будь-хто може поцікавитися, на якій стадії акредитації перебуває будь-яка освітня програма: <https://public.naq.gov.ua/>. Уже понад чотири роки всі процеси відбуваються онлайн.

Інформаційна система, крім організаційного та антикорупційного завдань, виконує дуже важливу місію — надає можливість обміну кращим досвідом реалізації освітніх програм між закладами освіти та науковими установами, дає змогу абітурієнтам, студентам, роботодавцям та всім іншим зацікавленим особам дізнатися більше про освітні програми, що проходили акредитацію.

Таким чином, використання ІС забезпечує прозорість, відкритість і можливість доступу до всіх матеріалів акредитаційної справи для всіх стейкхолдерів.

3.4. Рішення Національного агентства щодо акредитації освітніх програм

Акредитація у 2022 р. здійснювалася в надзвичайних умовах: під час повітряних тривог і масованих ракетних обстрілів, атак дронів і роботи ПВО, перебоїв у електропостачанні та зв'язку. Заклади вищої освіти готували відомості про самооцінювання й завантажували їх в інформаційну систему Національного агентства, їх представники виходили на онлайнві зустрічі, презентуючи свої освітні програми. Експертні групи забезпечували подання звітів, галузеві експертні ради організовували й здійснювали засідання з подальшим наданням висновків. У змішаному режимі відбувалися засідання Національного агентства для розгляду справ по повній процедурі та ухвалення рішень по частковій процедурі. Усе це не могло не вплинути на загальну картину та статистику оцінювання. Однак можна констатувати, що характерологічні зміни не носять критичного характеру, а робота не призупинялася навіть за найскладніших ситуацій.

3.4.1. Рішення Національного агентства, прийняті відповідно до Постанови КМУ № 295 від 16 березня 2022 р.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 295 від 16 березня 2022 р. Національному агентству із забезпечення якості вищої освіти тимчасово дозволяється ухвалювати рішення про умовну (відкладену) акредитацію освітніх програм без проведення або з частковим проведенням акредитаційної експертизи без оплати вартості акредитації закладом вищої освіти. Отже, заклад вищої освіти, який має труднощі з матеріальним забезпеченням, зокрема приміщеннями, втратив обладнання, недостатньо забезпечений кадрами, і при цьому, долаючи проблеми, продовжує існувати як інституція, може отримати для своїх освітніх програм умовну акредитацію, якщо надає відомості про самооцінювання за встановленою формою та якісно підготовлені. У таблиці 3.4.1 наведені дані щодо кількості справ, що отримали умовні акредитації відповідно до Постанови КМУ № 295, усього їх 852 за 2022 р. За освітніми рівнями переважають бакалаври (40,8 %), за галузями — 01 Освіта, педагогіка (15,9 %). Можна констатувати, що кількість ОП за показниками корелює із загальною кількістю ОП відповідно до бази ЄДБО.

Таблиця 3.4.1

Кількість справ, які отримали умовну (відкладену) акредитацію відповідно до Постанови КМУ від 16.03.2022 № 295 «Про особливості акредитації освітніх програм, за якими здійснюють підготовку здобувачі вищої освіти, в умовах воєнного стану»

Галузь	Магістр	Бакалавр	Доктор філософії	Доктор мистецтва	Молодший бакалавр	Разом
1	2	3	4	5	6	7
1. Освіта, педагогіка	26	71	30		9	136
2. Культура і мистецтво	9	15	3	3		30
3. Гуманітарні науки	6	12	20			38
4. Богослов'я						0
5. Соціальні та поведінкові науки	16	14	29		4	63
6. Журналістика	2	4				6
7. Управління та адміністрування	32	31	14		13	90
8. Право	8	12	8		6	34
9. Біологія	1	3	9		1	14
10. Природничі науки	7	22	24		3	56
11. Математика та статистика	1	1	6			8

Продовження таблиці 3.4.1

1	2	3	4	5	6	7
12. Інформаційні технології	10	28	15		3	56
13. Механічна інженерія	4	10	18		1	33
14. Електрична інженерія	5	5	10			20
15. Автоматизація та приладобудування	2	7	5		2	16
16. Хімічна та біоінженерія	1	4	2		1	8
17. Електроніка та телекомунікації		2	5			7
18. Виробництво та технології	1	6	7		4	18
19. Архітектура та будівництво	5	14			3	22
20. Аграрні науки та продовольство	3	10	11		9	33
21. Ветеринарна медицина			4			4
22. Охорона здоров'я	14	10	13		3	40
23. Соціальна робота	2	9	2			13
24. Сфера обслуговування	8	18	1		1	28
25. Воєнні науки	1	3				4
26. Цивільна безпека	4	5	1			10
27. Транспорт	5	10	4		3	22
28. Публічне управління та адміністрування	9	5	7			21
29. Міжнародні відносини	2	17	2		1	22
Разом	184	348	250	3	67	852

3.4.2. Рішення Національного агентства, прийняті за повною процедурою

У 2022 р. Національне агентство **за повною процедурою** розглянуло 904 освітніх програми (за 2021 р. — 2040 ОП), із них 422 — за освітнім рівнем магістра, 306 — за освітнім рівнем бакалавра, 148 — за освітнім рівнем доктора філософії та доктора мистецтва, 28 — молодшого бакалавра. Значна перевага магістерських програм обумовлена терміном навчання і датами випуску в першому півріччі 2022–2023 н. р.

Найбільше справ було розглянуто за 01 галуззю «Освіта, педагогіка» 130 (14,4 %), найменше — за галуззю 04 «Богослов'я» — 1 (0,11 %). Загалом кількість розглянутих освітніх програм корелює з кількістю освітніх програм за галузями (див. рис. 1.4.2).

Таблиця 3.4.2

Кількість освітніх програм, розглянутих Національним агентством у 2022 році

Галузь	Магістр	Бакалавр	Доктор філософії	Доктор мистецтва	Молодший бакалавр	Разом
1	2	3	4	5	6	7
1. Освіта, педагогіка	56	57	17	0	0	130
2. Культура і мистецтво	5	21	1	1	0	28
3. Гуманітарні науки	24	24	9	0	1	58
4. Богослов'я	0	0	1	0	0	1
5. Соціальні та поведінкові науки	40	28	14	0	2	84
6. Журналістика	1	7	2	0	0	10
7. Управління та адміністрування	70	21	15	0	9	115
8. Право	10	9	9	0	0	28
9. Біологія	3	6	3	0	1	13
10. Природничі науки	18	13	14	0	0	45
11. Математика та статистика	7	8	2	0	0	17

Продовження таблиці 3.4.2

1	2	3	4	5	6	7
12. Інформаційні технології	40	29	12	0	0	81
13. Механічна інженерія	16	2	6	0	1	25
14. Електрична інженерія	13	2	3	0	0	18
15. Автоматизація та приладобудування	13	1	5	0	2	21
16. Хімічна та біоінженерія	4	6	3	0	0	13
17. Електроніка та телекомунікації	6	3	1	0	0	10
18. Виробництво та технології	15	7	5	0	3	30
19. Архітектура та будівництво	11	5	3	0	1	20
20. Аграрні науки та продовольство	3	9	5	0	4	21
21. Ветеринарна медицина	0	0	2	0	0	2
22. Охорона здоров'я	16	5	7	0	0	28
23. Соціальна робота	5	4	0	0	0	9
24. Сфера обслуговування	4	13	0	0	4	21
25. Воєнні науки	2	1	1	0	0	4
26. Цивільна безпека	10	3	1	0	0	14
27. Транспорт	5	6	1	0	0	12
28. Публічне управління та адміністрування	8	3	3	0	0	14
29. Міжнародні відносини	17	13	2	0	0	32
Разом	422	306	147	1	28	904

Акредитацію з визначенням «зразкова» загалом отримали 20 (2,2 %) освітніх програм, 778 (86,5 %) ОП акредитовано, 103 (11,3 %) отримали умовну акредитацію та одна освітня програма — відмову в акредитації.

Детальніше інформація розкрито у таблицях 3.4.3–3.4.6.

Таблиця 3.4.3

Кількість освітніх програм, за якими Національне агентство ухвалило рішення про акредитацію

Галузь	Магістр	Бакалавр	Доктор філософії	Доктор мистецтва	Молодший бакалавр	Разом
1	2	3	4	5	6	7
1. Освіта, педагогіка	46	45	15	0	0	106
2. Культура і мистецтво	1	17	1	1	0	20
3. Гуманітарні науки	23	23	8	0	0	54
4. Богослов'я	0	0	1	0	0	1
5. Соціальні та поведінкові науки	36	26	14	0	2	78
6. Журналістика	1	7	2	0	0	10
7. Управління та адміністрування	63	18	14	0	7	102
8. Право	10	9	9	0	0	28
9. Біологія	3	4	3	0	0	10
10. Природничі науки	16	12	14	0	0	42
11. Математика та статистика	5	7	2	0	0	14
12. Інформаційні технології	36	22	11	0	0	69
13. Механічна інженерія	15	0	6	0	1	22
14. Електрична інженерія	13	1	3	0	0	17
15. Автоматизація та приладобудування	12	0	4	0	2	18
16. Хімічна та біоінженерія	2	3	0	0	0	5

Продовження таблиці 3.4.3

1	2	3	4	5	6	7
17. Електроніка та телекомунікації	5	3	1	0	0	9
18. Виробництво та технології	12	3	5	0	2	22
19. Архітектура та будівництво	8	5	1	0	1	15
20. Аграрні науки та продовольство	2	8	5	0	2	17
21. Ветеринарна медицина	0	0	1	0	0	1
22. Охорона здоров'я	14	4	6	0	0	24
23. Соціальна робота	3	4	0	0	0	7
24. Сфера обслуговування	3	10	0	0	4	17
25. Воєнні науки	2	1	1	0	0	4
26. Цивільна безпека	10	3	1	0	0	14
27. Транспорт	5	5	1	0	0	11
28. Публічне управління та адміністрування	7	2	3	0	0	12
29. Міжнародні відносини	16	11	2	0	0	29
Разом	369	253	134	1	21	778

Порівняно з 2021 р. кількість освітніх програм, що отримали акредитацію, дещо збільшилася — з 80,6 % (1645 ОП) до 86,5 % у 2022 р.

Акредитована переважна більшість ОП (91,4 %) за освітнім рівнем доктора філософії та доктора мистецтва, співмірно із загальною кількістю акредитованих ОП (87,4 % та відповідно 82,5 %) — за освітнім рівнем магістра та бакалавра, дещо менше (75 %) — ОП молодшого бакалавра.

Щодо галузевого розподілу, то 100 % ОП акредитовано в галузях 04 Богослов'я, 06 Журналістика, 08 Право, 21 Ветеринарна медицина, 25 Воєнні науки, 26 Цивільна безпека. Дещо менше від середньої кількості (75 %) ОП акредитовано у галузі 19 Архітектура та будівництво.

Таблиця 3.4.4

Кількість освітніх програм, за якими Національне агентство ухвалило рішення про умовну (відкладену) акредитацію

Галузь	Магістр	Бакалавр	Доктор філософії	Доктор мистецтва	Молодший бакалавр	Разом
1	2	3	4	5	6	7
1. Освіта, педагогіка	9	11	2	0	0	22
2. Культура і мистецтво	4	4	0	0	0	8
3. Гуманітарні науки	1	1	0	0	1	3
5. Соціальні та поведінкові науки	2	0	0	0	0	2
7. Управління та адміністрування	6	2	0	0	2	10
9. Біологія	0	2	0	0	1	3
10. Природничі науки	1	0	0	0	0	1
11. Математика та статистика	0	1	0	0	0	1
12. Інформаційні технології	4	7	1	0	0	12
13. Механічна інженерія	1	2	0	0	0	3
14. Електрична інженерія	0	1	0	0	0	1
15. Автоматизація та приладобудування	1	1	1	0	0	3
16. Хімічна та біоінженерія	2	3	1	0	0	6
17. Електроніка та телекомунікації	1	0	0	0	0	1
18. Виробництво та технології	2	3	0	0	1	6
19. Архітектура та будівництво	3	0	2	0	0	5
20. Аграрні науки та продовольство	1	1	0	0	2	4

Продовження таблиці 3.4.4

1	2	3	4	5	6	7
22. Охорона здоров'я	1	1	0	0	0	2
23. Соціальна робота	1	0	0	0	0	1
24. Сфера обслуговування	0	3	0	0	0	3
27. Транспорт	0	1	0	0	0	1
28. Публічне управління та адміністрування	1	1	0	0	0	2
29. Міжнародні відносини	1	2	0	0	0	3
Разом	42	47	7	0	7	103

Порівняно з 2021 р. кількість освітніх програм, що отримали умовну акредитацію, дещо зменшилася — з 15,3 % (314 ОП) до 11,4 % у 2022 р. Очевидно, що ті освітні програми, щодо яких керівництво закладу вищої освіти передбачало можливість отримання умовних (відкладених) акредитацій, були подані відповідно до листа Національного агентства № 499 від 16 серпня 2022 р. на процедуру без або з частковим проходженням акредитації відповідно до Постанови КМУ № 295 від 16.03.2022.

З акредитованих умовно ОП 6,8 % за освітнім рівнем доктора філософії та 0 % — доктора мистецтва, (40,8 % та відповідно 45,6 %) — за освітнім рівнем магістра та бакалавра, дещо більше порівняно із загальною кількістю (6,8 %) — ОП молодшого бакалавра.

Щодо галузевого принципу, то найбільше (21,4 %) ОП акредитовано умовно у галузі 01 Освіта/Педагогіка. Як згадано вище, за п'ятьма галузями умовно (відкладено) акредитовані ОП відсутні.

Таблиця 3.4.5

Кількість освітніх програм, за якими Національне агентство ухвалило рішення про зразкову акредитацію

Галузь	Магістр	Бакалавр	Доктор філософії	Доктор мистецтва	Молодший бакалавр	Разом
1. Освіта, педагогіка	1	1	0	0	0	2
3. Гуманітарні науки	0	0	1	0	0	1
5. Соціальні та поведінкові науки	2	1	0	0	0	3
7. Управління та адміністрування	1	1	1	0	0	3
10. Природничі науки	1	1	0	0	0	2
11. Математика та статистика	2	0	0	0	0	2
16. Хімічна та біоінженерія	0	0	2	0	0	2
18. Виробництво та технології	1	1	0	0	0	2
21. Ветеринарна медицина	0	0	1	0	0	1
23. Соціальна робота	1	0	0	0	0	1
24. Сфера обслуговування	1	0	0	0	0	1
Разом	10	5	5	0	0	20

Лише за 11 галузями із 29 наявні освітні програми, акредитовані із визначенням «зразкова». Йдеться про досить невелику їх кількість, від 1 до 3 ОП в галузі, що відповідає баченню Національного агентства щодо унікальності таких програм.

Таблиця 3.4.6

Кількість освітніх програм, за якими Національне агентство ухвалило рішення про відмову в акредитації

Галузь	Магістр	Бакалавр	Доктор філософії	Доктор мистецтва	Молодший бакалавр	Разом
22. Охорона здоров'я	1	0	0	0	0	1
Разом	1	0	0	0	0	1

За 2022 р. Національне агентство відмовило в акредитації лише одній освітній програмі (на відміну від минулого року, коли 25 ОП одержали відмову в акредитації). Йдеться про освітню програму, яка не була повною мірою реалізована та мала суттєві недоліки за Критеріями оцінювання освітніх програм.

Аналізуючи типові проблеми щодо забезпечення якісної реалізації освітніх програм, можна констатувати, що найбільш значущими є проблеми за Критерієм 2 Структура освітньої програми.

З метою визначення типових проблем в освітніх програмах за критерієм 2, за яким найбільший відсоток ОП, що мають умовну акредитацію за повною процедурою, отримують рівень відповідності «Е», був здійснений аналіз суттєвих зауважень експертних груп та галузевих експертних рад ОП.

Частка умовно акредитованих ОП із суттєвими зауваженнями за означеним критерієм становить 14,3 % (19 ОП із 133 ОП, які було подано відповідно до Графіка акредитації), у тому числі визначено рівень відповідності «Е» за критерієм 2 і експертними групами та галузевими експертними радами лише у чотирьох ОП.

В інших 15 ОП експертними групами визначено рівень відповідності «В». Галузеві експертні ради не погодилися з визначеним рівнем відповідності експертними групами та обґрунтували рівень відповідності «Е».

Отже, саме за ним для найбільшої кількості освітніх програм відбувається зниження оцінювання рівня відповідності галузевими експертними радами.

Наведена статистика дає підстави зокрема вказати на необхідність проведення тренінгів з експертними групами щодо об'єктивного та аргументованого визначення рівнів відповідності за критеріями.

Для узагальнення недоліків за критерієм 2 обрана галузь 01 Освіта/Педагогіка, оскільки за нею було розглянуто пропорційно найбільше акредитаційних справ (130 з 904 з повною процедурою), а також найбільше ОП отримало умовну акредитацію (як вказано вище — 21,4 %).

Серед основних проблем ОП за галуззю знань 01 Освіта/Педагогіка:

- зміст навчальних дисциплін, завдань практик не повною мірою відповідає предметній області спеціальності (спеціальностей) — 15 ОП, що становлять 78,9 % ОП, які мають суттєві зауваження за критерієм 2;
- формування загальних та фахових компетентностей здійснюється не повною мірою внаслідок відсутності відповідних освітніх компонентів (далі — ОК), що забезпечують ПРН, або відповідно до змісту навчальних дисциплін, завдань практик — 14 ОП — 73,7 %;
- невідповідність програмних результатів навчання та змісту ОК, які ці ОК мають забезпечувати з огляду на інформацію, що відображена в матриці забезпечення — 14 ОП — 73,7 %;
- порушення зв'язків у структурно-логічній схемі ОП (або її відсутність) та послідовності вивчення ОК, що може негативно вплинути на якість освітнього процесу — 12 ОП — 63,1 %;
- обмеження можливостей вибору дисциплін здобувачами вищої освіти, зокрема порушення права здобувачів освіти на вибір дисциплін, відсутність інформації про вибіркові ОК (у формі робочої програми або силабуса) — 9 ОП — 47,3 %.

Відповідно до аналізу ОП, які акредитовані умовно Національним агентством у 2022 р., наявні й інші проблеми освітніх програм за галуззю знань 01 Освіта/Педагогіка:

- ОП не відповідає або частково відповідає вимогам стандарту вищої освіти за спеціальністю, професійного стандарту — 8 ОП, що становлять 42,1 % ОП, які мають суттєві зауваження за критерієм 2;
- наявні розбіжності в ОП, навчальних планах та силабусах (робочих програмах) — 8 ОП — 42,1 %;
- часткова або повна невідповідність освітньої та/або професійної кваліфікації в ОП предметній області спеціальності (спеціальностей) — 6 ОП — 31,5 %;
- мета та завдання практик не можуть бути виконані на визначених базах практик, недостатня кількість баз практик — 6 ОП — 31,5 %;
- непропорційне співвідношення кількості кредитів за предметними спеціальностями спеціальності 014 Середня освіта (за наявності кількох предметних спеціальностей на ОП), за спеціальністю та спеціалізацією — 5 ОП — 26,3 %;
- нераціональний розподіл годин в межах окремих навчальних дисциплін між аудиторною та самостійною роботою — 5 ОП — 26,3 %;

- однотипність змісту робочих програм ОК, практик для різних ОП спеціальності, не враховується специфіка освітніх програм — 4 ОП — 21 %;
- неузгодженість завдань педагогічних практик та змісту дисциплін педагогічного та методичного спрямувань — 2 ОП — 10,5 %;
- невідповідність тематики і завдань кваліфікаційних робіт предметній області спеціальності (спеціальностей) — 2 ОП — 10,5 %;
- ОНП не включає всі чотири складові, що передбачають набуття аспірантом компетентностей відповідно до Національної рамки кваліфікацій — 2 ОП — 10,5 %;
- зміст окремих навчальних дисциплін не повною мірою відповідає програмам практик — 1 ОП — 5,2 %;
- невідповідність форми атестації в ОП та навчальному плані — 1 ОП — 5,2 %;
- міждисциплінарна ОП відповідає лише одній галузі знань — 1 ОП — 5,2 %;
- дисципліни гуманітарного циклу ОП, які забезпечують загальні компетентності, є лише вибірковими — 1 ОП — 5,2 %.

Основними причинами виникнення проблем є:

відсутність стандартів вищої освіти за окремими спеціальностями (за першим (бакалаврським) рівнем — 011 Освітні, педагогічні науки, 014 Середня освіта; за другим (магістерським) рівнем — 013 Початкова освіта, 014 Середня освіта; за освітньо-науковим рівнем — 011 Освітні, педагогічні науки, 014 Середня освіта, 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями), 016 Спеціальна освіта, 017 Фізична культура і спорт); несвоєчасному оновленні ОП, навчальних планів, змісту ОК та завдань практик наявності кількох ОП за спеціальністю (предметною спеціальністю); визначенні кількох спеціалізацій на ОП; формальному підході розробників ОП щодо структури освітньої програми, змісту ОК, мети та завдань практик, що спричиняє невідповідність предметній області спеціальності.

Показовим є також виявлення суттєвих проблем щодо спеціальностей, здобуття освіти з яких необхідне для доступу до регульованих професій. Йдеться про професії, що передбачають особливо відповідальну роботу: зокрема це правнича сфера, атомна енергетика, медицина, військова служба тощо. Держава висуває посилені вимоги до освітньої діяльності з підготовки фахівців за такими спеціальностями.

Загалом це спеціальності, що належать до 9 галузей знань. За 4 галузями відсутні ОП, що акредитовані умовно (відкладено), за 3 галузями наявно лише по одній такій освітній програмі. Аналіз суттєвих зауважень за критерієм 2 експертних груп та галузевих експертних рад ОП за спеціальностями, здобуття освіти з яких необхідне для доступу до регульованих професій, показав, що частка умовно акредитованих ОП із суттєвими зауваженнями за означеним критерієм становить 1,98 % (2 ОП із 101 ОП, які було подано відповідно до Графіка акредитації) та відмов у акредитації ОП — 0,99 % (1 ОП із 101 ОП, які було подано відповідно до Графіка акредитації).

В ОП за спеціальністю 191 Архітектура та містобудування галузі знань 19 Архітектура та будівництво наявні основні проблеми:

- зміст навчальних дисциплін ОНП дублює ОК за першим (бакалаврським) рівнем;
- наявний значний обсяг будівельно-технічних дисциплін, які не є профільними для спеціальності 191 Архітектура та містобудування;
- зміст ОК значно повторює аналогічні курси ОП спеціальності 192 Будівництво та цивільна інженерія за першим (бакалаврським) рівнем, що не відповідає предметній області означеної спеціальності;
- невідповідність програмних результатів навчання та змісту ОК;
- ускладнена процедура вибору дисциплін здобувачами вищої освіти;
- непропорційне співвідношення кількості кредитів між ОК відповідно до їх змісту;
- нераціональний розподіл кредитів між ОК та годин у межах окремих навчальних дисциплін між аудиторною та самостійною роботою;
- під час обговорення стейкхолдерами зміст ОНП не зазнав суттєвих змін, оновлення структури освітньо-наукової програми відбувалося лише шляхом перестановки дисциплін між блоками;
- силабуси не дають змоги отримати повне уявлення про зміст, організацію і контрольні заходи освітнього процесу;

- потребують суттєвого оновлення зміст та завдання практик;
- обмежена тематика курсового проєктування;
- навчально-методичне забезпечення та організація освітнього процесу не повною мірою забезпечують досягнення цілей та програмних результатів навчання;
- іноземні студенти ОНП мають труднощі у вільному володінні українською мовою.

Однією з основних причин виникнення зазначених вище проблем є формальний підхід розробників ОНП щодо структури освітньої програми, змісту ОК, мети та завдань практик, що спричиняє невідповідність предметній області спеціальності.

У контексті критерію 2 дві ОП (одна — умовно акредитована, одна — відмова в акредитації) мають суттєві зауваження, що становлять 6,7 % ОП за спеціальностями галузі знань 22 Охорона здоров'я. Основні проблеми ОП галузі знань 22 Охорона здоров'я:

- практична підготовка за ОП не відповідає вимогам стандарту вищої освіти за спеціальністю;
- порушення зв'язків у структурно-логічній схемі ОП (або її відсутність) та послідовності вивчення ОК, що може негативно вплинути на якість освітнього процесу;
- зміст ОП не повною мірою відповідає предметній області спеціальності;
- відсутній каталог вибіркових дисциплін;
- відсутність силабусів вибіркових дисциплін чи робочих навчальних програм, що обмежує можливості вибору дисциплін здобувачами вищої освіти;
- нераціональний розподіл кредитів між ОК та годин у межах окремих навчальних дисциплін між аудиторною та самостійною роботою;
- невідповідність ОП, навчального плану та окремих робочих програм ОК;
- дисципліни гуманітарного циклу ОП є лише вибірковими.

Передумовами виникнення суттєвих недоліків закладів вищої освіти в ОП за галуззю знань 22 Охорона здоров'я є: часткова невідповідність стандарту вищої освіти за спеціальністю; несвоєчасному оновленні ОП, навчальних планів, силабусів (робочих програм) та змісту ОК; формальному підході розробників ОП щодо структури освітньої програми, змісту ОК, мети та завдань практик, що спричиняє невідповідність предметній області спеціальності.

Порівнюючи кількість та співвідношення освітніх програм, які отримали в 2022 р. умовну (відкладену) акредитацію, з тими, які проходили повну процедуру, можна констатувати таке.

1. ЗВО активно використали можливість, надану Постановою № 295, — 49 % ОП отримали умовну (відкладену) акредитацію за скороченою процедурою.

2. За галузями знань загалом кількість таких програм коливається в діапазоні від 32 % до 67 % (середнє значення, отже, близьке до вказаного вище показника — 48,5 %) від загальної кількості освітніх програм, щодо яких у цьому році було ухвалене рішення Національного агентства. Відносно більшою є їх кількість у тих галузях, які не є показовими для аналізу через загалом малу кількість справ, наприклад, 67 % (сумарно 6 справ) за галуззю 21 Ветеринарна медицина. Натомість у галузях, за якими кількість розглянутих ОП значна, співвідношення прагне до паритетності: 01 Освіта/Педагогіка (266 справ, 51 % умовних за Постановою — 49 % за повною процедурою), 07 Управління і адміністрування (205 справ, 44 % умовних за Постановою — 56 % за повною процедурою), 05 Соціальні та поведінкові науки (147 справ, 43 % умовних за Постановою — 57 % за повною процедурою).

3. Дещо інакше виглядає співвідношення умовних акредитацій за Постановою щодо розглянутих за повною процедурою відповідно до рівня освіти. Досить помітно переважає кількість умовних за постановою загалом за рівнем молодшого бакалавра (71 %) та доктора філософії (63 %), найменше — за рівнем магістра (30 %).

Отже, діяльність Національного агентства навіть в умовах воєнного стану була результативно спрямована на розвиток внутрішніх систем забезпечення якості вищої освіти в закладах вищої освіти та функціонування зовнішнього забезпечення якості, зокрема через акредитацію освітніх програм.

4. ПРОЦЕДУРИ ВНУТРІШНЬОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО АГЕНТСТВА

Національне агентство здійснює внутрішнє забезпечення якості своєї діяльності через реалізацію відповідної політики, а також цілого ряду процедур на виконання стандарту 3.6 ESG-2015 постійно переглядаючи та покращуючи свою роботу й додержуючись принципів служіння суспільству, підзвітності стейкхолдерам й доброчесності в роботі агентства.

У 2020 р. була сформована Політика забезпечення якості Національного агентства³⁰, яка ґрунтується на місії, цінностях, принципах внутрішньої організації, що викладені у Стратегії Національного агентства³¹, принципах і положеннях Кодексу академічної доброчесності³² Національного агентства, чинному законодавстві України, а також міжнародних угодах і стандартах.

Серед основних принципів системи забезпечення якості діяльності Національного агентства виокремлені такі: наявність достатніх і збалансованих ресурсів для здійснення процесів зовнішнього забезпечення якості вищої освіти; незалежність діяльності Національного агентства; оцінка набутого досвіду та вдосконалення власної діяльності; високі професійні стандарти та доброчесність; запобігання нетолерантності або дискримінації; взаємодія з органами влади; відповідність діяльності Національного агентства ESG; інформаційна безпека та доступність; уникнення конфлікту інтересів; підзвітність; забезпечення механізмів зворотного зв'язку та рефлексії.

Із метою досягнення стратегічних цілей і реалізації Політики забезпечення якості Національного агентства у жовтні 2022 р. було затверджено Положення про систему забезпечення якості діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти³³ (далі — Положення про СЗЯД НА), яке визначає мету, структуру, процеси, функції та заходи цієї системи. СЗЯД НА — це сукупність умов, процесів, процедур та заходів, яка забезпечує ефективність, результативність і постійне вдосконалення діяльності Національного агентства через визначені механізми. Постійне вдосконалення діяльності Національного агентства полягає в реалізації циклу «плануємо—впроваджуємо—перевіряємо—вдосконалюємо» для кожного з визначених Положенням процесу та для СЗЯД НА у цілому. Дія Положення поширюється на членів Національного агентства, членів Консультативної ради Національного агентства, членів галузевих експертних рад, експертів Національного агентства, тренерів Національного агентства, працівників секретаріату Національного агентства, інших осіб, які залучаються до діяльності Національного агентства.

Структура СЗЯД НА складається із трьох рівнів (стратегічний, тактичний та оперативний) з відповідно визначеними процесами. СЗЯД НА виконує низку функцій, кожна з яких передбачає конкретні процедури.

Інформаційно-аналітична функція спрямована на забезпечення функціонування обміну інформацією через інформаційні системи та ресурси, національні та міжнародні платформи як онлайн, так і офлайн; а також проведення різного роду аналізу (нормативних документів, ресурсів, потреб, дієвості політик і процедур тощо) та розробку аналітичних матеріалів.

Планово-прогностична функція передбачає стратегічне, перспективне та оперативне планування діяльності; формування обізнаності стейкхолдерів із процесами забезпечення якості та розроблення пропозицій щодо вдосконалення процесів забезпечення якості.

Регулятивно-консультативна функція розкривається через розроблення і періодичний перегляд процесів; формування та поширення культури якості вищої освіти; навчання та надання консультативної підтримки стейкхолдерам щодо процедур внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості вищої освіти; супровід акредитаційної експертизи.

Контрольно-діагностична функція передбачає, серед іншого, процедури забезпечення незалежності діяльності Національного агентства; проведення моніторингу та внутрішніх перевірок дієвості процесів Національного агентства, виявлення та усунення недоліків у функціонуванні СЗЯД НА; моніторинг та контроль за дотриманням стейкхолдерами стандартів

³⁰ URL: <https://cutt.ly/z88EFit>

³¹ URL: <https://cutt.ly/S88EL2E>

³² URL: <https://cutt.ly/i88Ricv>

³³ URL: <https://cutt.ly/488Rp0i>

забезпечення якості вищої освіти та академічної доброчесності; моніторинг впливу діяльності Національного агентства на заклади вищої освіти (наукові установи).

Перегляд процесів, процедур та заходів СЗЯД НА здійснюється Національним агентством систематично, але щонайменше щороку, що забезпечує постійне вдосконалення всередині НА.

Вищезазначені процеси, процедури та заходи СЗЯД НА сприяють тому, що всі члени Національного агентства, співробітники Секретаріату, члени галузевих експертних рад та залучені експерти є компетентними професіоналами й дотримуються етичних принципів.

Дотримання етичних стандартів у діяльності Національного агентства

У 2022 р. Національне агентство зробило низку важливих кроків для впорядкування внутрішньої системи якості своєї діяльності, зокрема в частині дотримання етичних стандартів.

Основою для реалізації діяльності Національного агентства є як вище згадана Стратегія Національного агентства, у якій проголошені місія, візія, цінності та завдання, так і відповідні положення «Політики забезпечення якості діяльності Національного агентства», де визначені вимоги до високих професійних стандартів та доброчесності всіх причетних до процесів забезпечення якості вищої освіти.

Саме «Політики забезпечення якості діяльності Національного агентства» привертають увагу насамперед до зобов'язання діяти професійно, етично та доброчесно в частині компетентності та доброчесності членів Національного агентства.

Застосування цих Політик у діяльності Національного агентства в 2022 р. мало конкретні результати, зокрема.

1. Розроблений та проходить доопрацювання в робочій групі Порядок добору експертів, який містить етапи та критерії, що дають змогу більш виважено врахувати професійні, компетентнісні та репутаційні якості кандидатів при відборі експертів.

2. Ініційовані та будуть запроваджені у 2023 р. зміни до Порядку висування кандидатур й обрання членів галузевих експертних рад Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, що сприятимуть урахуванню експертного досвіду й репутаційних аспектів діяльності претендента.

3. Оновлено зміст тренінга для кандидатів у експерти, в якому етичні кейси стали конкретніші та реалістичніші.

4. Під час адресних заходів для закладів вищої освіти заакцентовується мета співпраці — вибудова внутрішніх систем якості, які інтегруватимуть продуктивні зміни для покращення освітніх програм.

5. За результатами кожного засідання Національного агентства здійснюється моніторинг якості надання послуг експертними групами та галузевими експертними радами, зокрема в частині етичності оцінювання та комунікації.

6. Забезпечення дотримання Декларації академічної доброчесності членами Національного агентства, працівниками Секретаріату та особами, долученими до роботи Національного агентства, є постійним процесом.

Повноваження Національного агентства, передбачені Законом України «Про вищу освіту», та кож реалізуються, ураховуючи виклики, пов'язані із забезпеченням етичності.

1. Формуючи вимоги до системи забезпечення якості вищої освіти, Національне агентство прагне до об'єктивного оцінювання параметрів освітньої діяльності як через критерії оцінювання освітніх програм, так і завдяки консультативному оцінюванню внутрішніх систем якості на предмет добросовісності та відповідальності.

2. Розробляючи Тимчасове положення про акредитацію освітніх програм в умовах воєнного стану, ми врахували попередній досвід убезпечення проявів недоброчесності в освітньому процесі, як-от, подання для акредитації ОП на першому році існування, коли вона ще не зреалізована тощо.

3. Аналіз якості освітньої діяльності закладів вищої освіти дає змогу Національному агентству звертати увагу заінтересованих сторін на справді якісні або ж очевидно неякісні освітні програми.

4. Під час безпосереднього проведення акредитації освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, задіюються спостерігачі від Національного агентства для запобігання конфліктним ситуаціям (із наданням відповідного звітування).

5. Особливу увагу питанням доброчесності приділено у Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії у її академічному аспекті.

6. У питанні унормування критеріїв оцінки якості освітньої діяльності, у тому числі наукових здобутків, закладів вищої освіти України, за якими можуть визначатися рейтинги закладів вищої освіти України, важливими можуть бути іміджеві складові діяльності закладів вищої освіти.

У 2022 р. затверджена Комунікаційна стратегія Національного агентства (протокол № 16 від 27 вересня 2022 р.), яка передбачає системну інформаційну взаємодію (комунікацію) Національного агентства з українським суспільством та міжнародною спільнотою. Зокрема в Комунікаційній стратегії задекларовано, що «стабілізація освітньої сфери, адаптація до сучасних умов та подолання наслідків війни можливі лише за цілковитою єдністю у суспільстві, його довіри до Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти». У свою чергу, довіра можлива лише за умови дотримання засад продуктивного і етичного спілкування, як-от, відсутність дискримінаційних комунікативних практик щодо закладів вищої освіти — національні чи недержавної форми власності. Консультативне оцінювання забезпечення якості вищої освіти передбачає дотримання важливого принципу — поваги до особистості кожного учасника освітнього процесу, прагнення консенсусу та активна взаємодія з усіма стейкхолдерами як під час планування та здійснення своєї діяльності, пов'язаної з оцінюванням освітніх програм, так і в межах інформаційно-популяризаційних заходів.

5. ВІДПОВІДНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО АГЕНТСТВА СТАНДАРТАМ ТА РЕКОМЕНДАЦІЯМ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПРОСТОРИ ВИЩОЇ ОСВІТИ (ESG-2015)

Сучасні практики забезпечення якості вищої освіти передбачають відповідність діяльності Національного агентства конкретним стандартам із програмного документа Європейського простору вищої освіти — ESG 2015.

Стандарт ESG 2.1: Урахування внутрішнього забезпечення якості

Зовнішнє забезпечення якості має стосуватись ефективності процесів внутрішнього забезпечення якості, описаних у Частині 1 ESG.

Відповідно до п. 2 ч. 3 ст. 32 Закону України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII «заклади вищої освіти зобов'язані мати внутрішню систему забезпечення якості вищої освіти, у тому числі затверджену політику забезпечення дотримання учасниками освітнього процесу академічної доброчесності (кодекс академічної доброчесності)» та несуть відповідальність за якість своїх освітніх програм, освітніх послуг та забезпечення цієї якості. Національне агентство оцінює ефективність внутрішніх систем забезпечення якості під час процедури акредитації освітніх програм, зокрема оцінювання за Критерієм 8. Критерій 8 Положення про акредитацію освітніх програм безпосередньо стосується внутрішніх процесів забезпечення якості в закладах вищої освіти та відображає вимоги Стандарту 1.1 «Політика забезпечення якості», Стандарту 1.9 «Постійний моніторинг та періодичний огляд програм» та Стандарту 1.10 «Циклічне зовнішнє забезпечення якості» (вперше сертифікат про акредитацію освітньої програми видається на 5 років).

Крім того, інші критерії зовнішнього забезпечення якості, згідно з якими освітні програми оцінюються в процесі акредитації, безпосередньо відображають Стандарти частини 1 ESG-2015. Зокрема, Критерій 1 вимагає, щоб навчальні програми мали чітко сформульовані цілі, що відповідають місії та стратегії закладу вищої освіти, а ці цілі та результати навчання в програмі визначати, виходячи з позицій та потреб стейкхолдерів. Цей критерій (включаючи його підкритерії) відображає Стандарт 1.2 ESG-2015. Стандарт 1.4 ESG-2015 стосується прийому, навчання, визнання та сертифікації студентів. Що стосується Національного агентства, цей стандарт відображений у Критерії 3 «Доступ до навчальної програми та визнання результатів навчання» та Критерії 5 «Контрольні заходи оцінювання студентів та академічна доброчесність». Аналогічно, Критерій 6 стосується викладачів, які беруть участь у відповідній навчальній програмі — відображення стандарту 1.5 «Педагогічний колектив», який вимагає від закладів упевнитись у компетентності своїх викладачів, а також застосовувати справедливі та прозорі процеси набору та розвитку персоналу. Стандарт 1.6 вимагає, щоб заклади мали відповідне фінансування для навчальної та викладацької діяльності та забезпечували наявність адекватних та легкодоступних навчальних ресурсів та підтримки студентів. Критерій 7 процедур оцінювання якості Національного агентства детально визначає підкритерії оцінювання програмного освітнього середовища та матеріальних ресурсів. Стандарт 1.8 щодо публічної інформації відповідає безпосередньо критерію 9 «Прозорість та гласність».

Національне агентство приділяє велику увагу функціонуванню внутрішніх систем забезпечення якості в закладах вищої освіти та їх ефективності. Результати роботи внутрішніх систем забезпечення якості постійно обговорюються на засіданнях Національного агентства. За потреби та на запит закладів вищої освіти Національне агентство проводить консультації, організовує семінари, вебінари та інші заходи, під час яких надає закладам інформаційно-консультативну підтримку та рекомендації для покращення якості освітніх програм.

Стандарт ESG 2.2: Розроблення методологій, що відповідають меті

Зовнішнє оцінювання якості слід визначати і розробляти таким чином, щоб забезпечити його відповідність досягненню цілей і завдань, встановлених для нього, водночас враховуючи відповідні нормативні положення. До його розроблення й безперервного вдосконалення слід залучати стейкхолдерів.

Загальні цілі діяльності Національного агентства визначені в Стратегії Національного агентства, яка була затверджена у 2019 р. У зв'язку з початком повномасштабного вторгнення РФ в Україну

дію Стратегії було пролонговано 25 жовтня 2022 р. на засіданні Національного агентства на період дії воєнного стану. Водночас стратегічні цілі та напрями їх реалізації є чіткими та лишаються актуальними навіть в умовах війни. Вони відповідають інтересам ключових стейкхолдерів — зокрема, закладів вищої освіти, здобувачів вищої освіти, роботодавців. Ураховуючи ці цілі, Національне агентство розробляє положення, які регулюють різні процедури зовнішнього забезпечення якості.

На сьогодні основним документом є Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти. У цьому положенні визначено мету акредитації, якою є: 1) встановлення відповідності якості освітньої програми та освітньої діяльності за цією програмою визначеним цим Положенням критеріям; 2) допомога закладам вищої освіти у визначенні сильних і слабких сторін освітньої програми та освітньої діяльності за цією програмою; 3) надання усім стейкхолдерам інформації про якість освітньої програми та освітньої діяльності за освітньою програмою; 4) посилення довіри до вищої освіти в Україні; 5) сприяння інтеграції українських закладів вищої освіти до Європейського простору вищої освіти. Досягнення цих цілей забезпечується суворим дотриманням процедури, описаної в Положенні про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, а також відповідністю самого Положення ESG-2015.

У відповідь на зовнішні зміни та потреби стейкхолдерів Національне агентство вносило зміни у процеси зовнішнього забезпечення якості. Так, з початком пандемії COVID-19 упродовж перших двох тижнів загальнонаціонального карантину Національне агентство розробило та запровадило Тимчасовий порядок проведення акредитаційної експертизи із використанням технічних засобів відеозв'язку. Діяльність Національного агентства в період карантинних обмежень проводилась у повній відповідності до вимог законодавства та рекомендацій уряду. З початком повномасштабного вторгнення РФ в Україну було затверджено Тимчасовий порядок акредитації освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, в умовах воєнного стану. Такі зміни дозволили адаптувати процеси до надзвичайних умов, водночас зберегти їх сталість та якість.

Національне агентство розробляє процеси зовнішнього оцінювання, що спрямовані на задоволення потреб та очікувань як внутрішніх, так і зовнішніх зацікавлених сторін. Національне агентство залучає основних стейкхолдерів до розробки регуляторних документів. Наприклад, розробка проєкту закону «Про академічну доброчесність» супроводжувалась консультаціями із закладами вищої освіти, міжнародними експертами, консультативною радою Національного агентства, парламентарями та урядовцями. Усі положення Національного агентства засновані на чинному законодавстві, містять чіткі цілі та формулювання, публікуються на вебсайті Національного агентства.

Стандарт ESG 2.3: Процеси запровадження

Процеси зовнішнього забезпечення якості мають бути надійними, корисними, наперед визначеними, послідовно запроваджуваними й опублікованими. Вони включають:

- самооцінювання або його еквівалент;
- зовнішнє оцінювання, яке зазвичай включає відвідування закладу;
- звіт за результатами зовнішнього оцінювання;
- послідовні подальші дії за результатами оцінювання.

Послідовність і прозорість усіх процесів і процедур, запроваджених Національним агентством, сприяли формуванню довіри в сучасній системі вищої освіти України. Процес акредитації освітньої програми Національним агентством загалом відповідає Стандарту 2.3, є надійним та корисним, що підтверджують результати опитування стейкхолдерів під час заходів та зустрічей, наперед визначений у Положенні про акредитацію, хід та результати якого публічно доступні через електронну систему public.naqa.gov.ua та офіційні вебресурси Національного агентства. Усі результати акредитації освітніх програм є визнаними та мають відповідні наслідки для освітніх програм та закладів вищої освіти в Україні.

Процес акредитації включає самооцінювання закладів вищої освіти, зовнішнє оцінювання експертною групою, звіт за результатами зовнішнього оцінювання експертною групою, розгляд акредитаційної справи та експертний висновок галузевої експертної ради, розгляд справи та рішення Національного агентства. Водночас вимога «послідовних подальших дій за результатами оцінювання» на сьогодні не виконується в повному обсязі. Частково до таких дій

можна віднести положення підкритерію 6 критерію 8, який вимагає від програм урахувати «результати забезпечення якості зовнішньої вищої освіти (зокрема коментарі та пропозиції, сформульовані під час попередніх акредитацій)». Відсутність законодавчого врегулювання політики постакредитаційного моніторингу для зовнішнього забезпечення якості освітньої програми загрожує перспективі набуття Національним агентством членства у ENQA та отримання акредитації з боку Всесвітньої федерації з медичної освіти (WFME).

Для усунення правової прогалини Національне агентство розробило зміни до законодавства в цій частині. Запропоновано визначення постакредитаційного моніторингу як оцінювання органом, що прийняв рішення про акредитацію, виконання наданих за результатами акредитації рекомендацій та/або подальшого виконання критеріїв акредитації. Національне агентство запропонувало концепцію постакредитаційного моніторингу, за якою останній є безоплатним для закладів вищої освіти, простим та водночас ефективним способом вчинення послідовних подальших дій за результатами зовнішнього оцінювання якості освітніх програм. Ухвалення законодавчих змін та їх імплементація у процес акредитації забезпечить повну відповідність діяльності Національного агентства Стандарту ESG 2.3.

Стандарт ESG 2.4: Незалежні (зовнішні) експерти

Зовнішнє забезпечення якості має виконуватися групою незалежних (зовнішніх) експертів, яка включає представника (представників) від студентів.

У межах акредитаційної експертизи всі процедури проводяться незалежними експертами, які включені до реєстру експертів Національного агентства та не мають конфлікту інтересів відносно один одного, визначеної освітньої програми та закладу вищої освіти, де вона реалізується. З метою забезпечення надійної та послідовної роботи експертів вони проходять ретельний відбір і підготовку Національним агентством, після чого отримують статус експерта Національного агентства та включаються до реєстру; мають необхідні навички та компетенції для виконання своїх функцій; проходять періодичні навчання для підвищення кваліфікації та перед кожною акредитаційною експертизою проходять інструктаж.

Експертні групи та галузеві експертні ради включають одного члена з числа здобувачів вищої освіти, за винятком тих, хто бере участь у оцінюванні програм, пов'язаних з військовою чи безпековою сферою (галузеві експертні ради 25 та 26). До складу кожної ради також включений представник роботодавців.

З 2022 р. до складу більшості галузевих експертних рад були введені міжнародні експерти — представники закладів вищої освіти Польщі, США, Іспанії, Австрії, Великої Британії та Нідерландів. Також поступово впроваджується політика залучення міжнародних експертів до експертних груп. Так, до реєстру експертів вже включені 42 міжнародні експерти з Німеччини, Польщі, Литви, Казахстану, Чехії, Бельгії, США, Норвегії, Франції, Австрії, Швейцарії та інших країн Європи.

Варто зазначити, що залученню міжнародних експертів до процесів акредитації освітніх програм стає на заваді низка перешкод, пов'язаних, зокрема, з фінансуванням роботи таких експертів, проведення експертизи мовою, якою володіє міжнародний експерт, а також деякими правовими нюансами. У 2022 р. команда Національного агентства проводила активну роботу над розробкою механізму залучення міжнародних експертів до процесів акредитації освітніх програм. Так, частковим вирішенням проблеми залучення міжнародних експертів став відбір експертів, які мають суттєвий міжнародний досвід у вищій освіті та забезпечення їй якості, володіють українською мовою й надання їм статусу міжнародного. У такий спосіб залучено 42 експерти та 22 члени галузевих експертних рад. Втім цей напрям потребує подальшого розвитку та удосконалення з боку Національного агентства та законодавця.

Стандарт ESG 2.5: Критерії для результатів

Будь-які висновки або судження, зроблені у результаті зовнішнього забезпечення якості, повинні ґрунтуватися на зрозумілих та опублікованих критеріях, які послідовно застосовуються, незалежно від того, чи приводить процес до прийняття офіційного рішення.

Положення про акредитацію освітніх програм містить конкретні критерії їх зовнішнього забезпечення якості. Ці критерії (та відповідні підкритерії) є основою для звіту про самооцінювання, звіту експертів та експертного висновку галузевої експертної ради. Кожен критерій оцінюється за 4-рівневою шкалою:

- A — інноваційна/взірцева реалізація цього критерію;
- B — задовільна реалізація;
- E — незадовільна реалізація, але поліпшення можливе протягом одного року;
- F — незадовільна реалізація.

Наведена шкала оцінювання застосовується послідовно.

Висновки і рекомендації, надані в процесі зовнішнього забезпечення якості, мають вплив на якість освітніх програм і закладів вищої освіти в цілому.

Стандарт ESG 2.6: Звітування

Повні експертні звіти мають публікуватися, вони мають бути зрозумілими і доступними для академічної спільноти, зовнішніх партнерів та інших зацікавлених осіб. Якщо агентство приймає будь-яке офіційне рішення на основі цих звітів, рішення слід опублікувати разом зі звітом.

Усі документи, що стосуються кожної акредитаційної справи (включаючи звіти експертів), доступні онлайн в інформаційній системі Національного агентства <https://public.naq.gov.ua/>, яка була суттєво вдосконалена після 2020 р. Користувач має можливість фільтрування даних за параметрами (ID освітньої програми, рівень вищої освіти, галузь знань, етапом проходження справи). Рішення Національного агентства також публікується в системі та розміщується на одній сторінці з усіма матеріалами акредитаційної справи.

Національне агентство приділяє особливу увагу якості звітів експертних груп, з тим щоб вони використовувались як основа для подальших дій і прийняття рішень. Із цією метою фахівці відділу акредитації секретаріату Національного агентства опрацьовують звіти експертних груп на предмет їх відповідності вимогам, повноти та аргументованості суджень. Також проводиться навчання та підвищення кваліфікації експертів для удосконалення навичок підготовки якісних звітів. У 2022 р. був розроблений підхід, який передбачає викладення експертами та членами галузевих експертних рад рекомендацій для закладів вищої освіти за технологією SMART (з англ. specific, measurable, assignable, realistic, time-related — конкретна, вимірювана, має виконавця, реалістична, обмежена в часі).

Окремим перспективним напрямом для удосконалення звітування є забезпечення перекладу коротких відомостей про кожну акредитаційну справу на англійську мову для зацікавлених осіб з інших країн.

Стандарт ESG 2.7: Скарги та апеляції

Процеси розгляду скарг та апеляцій слід чітко визначити як частину моделі процесів зовнішнього забезпечення якості та повідомити про них заклади.

Заклади вищої освіти мають право на оскарження рішень Національного агентства. При цьому Національне агентство діє професійно і послідовно — розробило та затвердило 21 травня 2019 р. Порядок оскарження рішення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, який розміщено на офіційному вебсайті та доведено до відома всіх зацікавлених учасників освітніх процесів. Рішення Національного агентства може бути оскаржене шляхом подання відповідної скарги (апеляції) до Апеляційного комітету Національного агентства. Апеляційний комітет складається з членів Національного агентства (на сьогодні їх 5 осіб) і затверджується на засіданні Національного агентства. За 2022 р. Апеляційний комітет розглянув 5 скарг.

Разом із тим Національне агентство усвідомлює необхідність удосконалення цих процесів для досягнення повної відповідності Стандарту 2.7 та системно працює над змінами до Порядку оскарження власних рішень і суттєвого коригування порядку формування складу Апеляційного комітету. Так, розроблено й подано до ВРУ проєкт змін до законодавства, яким пропонується реформувати Апеляційний комітет в Апеляційну палату із суттєвими коригуваннями порядку формування її складу, організації роботи й обсягу повноважень із метою забезпечення прозорого, професійного розгляду скарг на прийняті Національним агентством рішення з уникненням потенційного конфлікту інтересів. Пропонується, щоб Апеляційна палата формувалась у складі п'яти членів з осіб, які мають вищу освіту, науковий ступінь та/або вчене звання та досвід фахової роботи у сфері забезпечення якості вищої освіти не менше п'яти років. Члени Апеляційної палати мають обиратися строком на два роки на конкурсних засадах та виконувати покладені на них функції на підставі укладених із ними цивільно-правових договорів. Члени Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти та його галузевих експертних рад не зможуть входити

до складу Апеляційної палати. Одна й та сама особа не зможе бути членом Апеляційної палати більше двох строків. Процедура формування складу Апеляційної палати, її повноваження та порядок їх здійснення мають визначатися положенням про Апеляційну палату, що розробляється Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти та затверджується Міністерством освіти й науки України. Апеляційна палата у разі задоволення апеляційної скарги мотивованим рішенням зможе скасовувати оскаржуване рішення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти. У випадку скасування рішення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти відповідне питання повторно розглядається на його наступному засіданні. Під час повторного розгляду рішення з відповідного питання буде вважатися ухваленим, якщо за нього проголосують не менше двох третин від складу Національного агентства.

Після запровадження запропонованих змін до законодавства Верховною Радою України Національному агентству буде надано можливість організувати формування складу Апеляційної палати протягом шести місяців. До формування складу Апеляційної палати розгляд скарг та апеляцій на рішення Національного агентства буде здійснювати діючий Апеляційний комітет.

Аналіз стану якості вищої освіти в Україні у 2022 р., здійснений у цій доповіді, показує, що, незважаючи на труднощі, процеси забезпечення якості освіти тривають. Система вищої освіти в Україні продовжує функціонувати, зокрема результативними є зусилля, спрямовані в напрямі забезпечення відповідності вимогам Європейського простору вищої освіти. Зокрема, вони привели до результативної нормотворчої діяльності, що має стати підґрунтям цієї відповідності.

Узагальнені в доповіді дані щодо статистичної складової вищої освіти показують, що кількість і пропорційний розподіл відповідно до закладів вищої освіти, освітніх програм, науково-педагогічних працівників, здобувачів вищої освіти за 2022 р. суттєво не змінилися. Проте ці дані дали змогу виокремити наявні проблеми якості освіти, проаналізувати також показники акредитаційного процесу як його складової.

Очевидно, що забезпечення якісної освіти, відповідні процеси й процедури неможливі без постійних співпраці та комунікації всіх учасників цього процесу: закладів вищої освіти, центрального органу виконавчої влади — Міністерства освіти і науки України, Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки й інноватики. Спостерігається активізація основних зовнішніх та внутрішніх стейкхолдерів, до процесів забезпечення якості вищої освіти все активніше долучаються здобувачі вищої освіти, органи студентського самоврядування, роботодавці та їхні об'єднання, освітянська і наукова спільнота. Це демонструють численні спільні ініціативи, наприклад, підготовка Національного плану дій, робота над яким була завершена уже під час повномасштабного вторгнення.

Ураховуючи, що основні, визначені Законом України «Про вищу освіту» (2014), повноваження Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти спрямовані на забезпечення якості вищої освіти, важливо констатувати, що на сьогодні Національне агентство повною мірою виконує свої функції, за рік, що минув, відчутно посиливши свою консультативну та комунікаційну роль.

Відбуваються акредитаційні експертизи в повному обсязі, провадяться інформаційні та консультаційні заходи для різних учасників процесу забезпечення якості, ще більш активно здійснюється міжнародна співпраця та популяризація діяльності української вищої освіти в цих надзвичайних умовах. Виклики воєнного стану загалом долаються, хоча їх критичність переходить усі можливі межі: масові переселення здобувачів освіти й викладачів, руйнування закладів вищої освіти, ракетні обстріли та атаки дронів дестабілізують безпекову ситуацію. Проте заклади вищої освіти результативно використовують набутий досвід віддаленого та змішаного навчання, управління освітнім процесом, тому ще у перші тижні війни процедури забезпечення якості освіти були відновлені.

Реалізація зовнішнього забезпечення якості як одне з головних завдань Національного агентства в умовах воєнного стану потребує досягнення певних цілей, зокрема:

1. Здійснення Національним агентством консультативного оцінювання для сприяння ефективної реалізації процесів і процедур внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності закладів вищої освіти.

2. Реалізація процедур зовнішнього забезпечення якості освіти. Зокрема, необхідним є вдосконалення процесів акредитації освітніх програм, коригування критеріїв оцінювання якості освітніх програм відповідно до стандартів та рекомендацій забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти.

3. Розробка та імплементація моделі інституційної акредитації. Запровадження інституційної акредитації, зокрема, спрямоване на оцінювання Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти системи забезпечення закладом вищої освіти якості освітньої діяльності для з'ясування її відповідності європейським практикам та вимогам національного освітнього законодавства.

4. На часі унормування діяльності та розбудова мережі незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти.

5. Необхідним є проведення моніторингу діяльності систем забезпечення якості закладів вищої освіти та з'ясування ефективності виконання ними отриманих рекомендацій, інших процедур і заходів, зокрема запровадження процедури постакредитаційного моніторингу.

6. У зв'язку із законодавчими змінами їх імплементація та активізація подальшої нормотворчості.

7. Залучення усіх стейкхолдерів до покращення якості вищої освіти в Україні відповідно до цілей сталого розвитку та спільного визначення шляхів подальшого розвитку забезпечення якості вищої освіти.

Вирішення цих та інших актуальних завдань є наразі важливим для усіх зацікавлених сторін, передусім власне закладів вищої освіти, як у розбудові культури якості, так із залученням до виконання консультативної функції Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти.

Інформаційне видання

НАЦІОНАЛЬНЕ АГЕНТСТВО ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

**ДОПОВІДЬ
ПРО ЯКІСТЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ, ЇЇ ВІДПОВІДНІСТЬ
ЗАВДАННЯМ СТАЛОГО ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА
У 2022 РОЦІ**

Авторський колектив доповіді

*Бутенко Андрій
Єременко Олена
Земка Олександр
Осіюк Олександра
Сабадош Тетяна
Стукало Наталія
Терещук Віталій
Цятковська Альбіна
Шипілов Леонтій
Олександр Хименко*

